

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 5 • sayı / issue: 10 • aralık / december 2018 • 307-342

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.506127

İSLÂM TARİHİNİN YAZIMINDA HADİS(Çİ)-TARİH(Çİ) İLİŞKİSİ -HİCRET ÖRNEĞİ-

*The Relations of the Hadith and History in the Islamic Historiography
(Example of the Hijrah)*

Harun Reşit DEMİREL

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
Konya, Turkey

demirelhresit@hotmail.com | <http://orcid.org/0000-0002-6831-8934>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14.11.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2018

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2018

Atıf / Cite as: Demirel, Harun Reşit. "İslâm Tarihinin Yazımında Hadis(çi)-Tarih(çi) İlişkisi -Hicret Örneği-". *Mütefekkir* 5/10 (Aralık 2018): 307-342. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.506127>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

Copyright © CC BY-NC-ND Published by Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi - Aksaray University, Faculty of Islamic Sciences, Aksaray, 68100 Turkey.

İSLÂM TARİHİNİN YAZIMINDA HADİS(Çİ)-TARİH(Çİ) İLİŞKİSİ -HİCRET ÖRNEĞİ-

Harun Reşit DEMİREL

Öz

Tarihin en önemli olaylarından birisi de hiç şüphesiz hicret olayıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), müşriklerin baskısı altında sıkıntı çeken ashabının daha rahat ibadet edebilecekleri yerlere hicret etmelerini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu tavsiyesine uyan ilk Müslümanlar önce Habeşistan'a ardından da Medine'ye hicret etmişlerdir. Kurân-ı Kerim'de onların bu kutsal yolculuğundan övgüyle bahsedilmektedir. Her ne kadar bu olay mekânsal açıdan Müslümanların Mekke'den Medine'ye göçünü ifade etse de tarihi süreçte inananların hayatını çeşitli açılardan etkilemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabına hicreti tavsiye ettiği gibi kendisi de doğup büyüdüğü Mekke'den dostu Hz. Ebû Bekir ile yola çıkmış ve bu hicret yolculuğunda müşriklerin tüm engelleme ve tuzaklarına rağmen İslam'a kucak açan Medine'ye ulaşmış ve böylelikle İslam dini açısından yeni bir dönem başlamıştır. Bu çalışmada siyer kaynaklarıyla hadis edebiyatının değişik konuları altında serpilmiş bir şekilde bulunan hadisler mukayese edilerek hadis kaynaklarındaki bu haberlerle hicret örneğinde olduğu gibi bir siyer yazılıp yazılmayacağı araştırılacaktır. Yine bu bağlamda hadisçi-tarihçi ilişkisi -varsa- incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hicret, Hz. Peygamber, Siyer, İslam Tarihi.

The Relations of the Hadith and History in the Islamic Historiography (Example of the Hijrah)

Abstract

One of the most important events in the history is the event of emigration (the hijrah). The Prophet (pbuh.), have recommended his companions whom were being crushed with the pressure from polytheists of Mecca, to move other places where they could live their religion freely. The first Muslims who followed the advice of the Prophet (pbuh.), had first migrated to Abyssinia and then to Medina. In the Qur'an, this sacred journey of theirs is praised. Although this phenomenon expresses the migration of Muslims from Mecca to Medina in a spatial perspective, it has affected the life of believers in various ways in the historical process. The Prophet Muhammad himself (pbuh.) who advised his companions to migrate, has also left Mecca with his friend Abu Bakr. Despite all of the attempts of polytheists to stop them on their way to Medina, they reached Medina where Islam was accepted and thus a new era for Islam had started. In this article the hadith which are available in both sources of the life of the prophet (sirah) and the hadith books under various topics in the hadith literature are compared. Building from our results it will be tried to determined whether it's possible or not to write a Sirah with the hadith from hadith books just like in the example of Hijrah. Finally the relationship between the muhaddith and historian -if exists- will be analyzed.

Keywords: Hadith, Hijrah, The Prophet Mohammad, Sirah, History of Islam.

GİRİŞ

İslam tarihindeki en önemli olaylardan birisi de şüphesiz ki Peygamber'in (s.a.v.) hicretidir. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı ile ilgili en geniş bilgiler hiç şüphesiz siyer türü eserlerin konusudur. Ancak Hadis Edebiyatının değişik bölümlerinde de Peygamber'in (s.a.v.) siyeriyle ilgili dağınık bilgiler bulunmaktadır. Fakat siyer ve hadisin birbirleriyle olan ilişkisi hakkında değişik düşünceler vardır. J. Robson Lammens hadisle siyer'in aynı kaynaklar olduğunu iddia ederken¹ Horovitz hadis ve siyerin ayrı ayrı kaynaklar olduğunu kabul eder ve konuyla alakalı olarak şöyle der: "Hadis derlemelerinde tarihi ve yapıcı unsurlar geniş bir sahayı içerirken siyer ise daha çok hikâye ve olayları inşa etmektedir. *Musannef* ve *Müsned* türü eserlerde olduğu gibi, hadislerin tertip şekilleri siyerden oldukça farklıdır. Çünkü siyerde ayrı ayrı olan haberler bir konunun bütünlüğünü sağlamaktadır."² diyerek aralarındaki farklılıklara dikkat çekmekte, böylece siyer ile hadis arasına bir sınır çizmektedir. Muasır hadis âlimlerinden Mustafa el-Azamî de (ö. 2018) hadis ve siyer arasındaki farklılıkları şöyle belirtmektedir:

"Gerçek niteliği ile siyer ile hadis vesikaları arasında fark vardır. Herhangi bir hadis büyük bir karışıklığa yol açmadan, tamamen farklı herhangi bir hadisin yanına konulabilir. Fakat siyer, biyografi olduğundan akıcılığa ve zaman mefhumuna riayet etmeyi gerektirir. Bu sebepten biyografi derleyicileri tam ve bütün bir hikâye meydana getirebilmek için çeşitli kaynaklardan istifade ederler. Aynı yazarlar ve aynı raviler, diğerlerinin rivayetlerini naklederlerken biyografik rivayetler dışında biyografik metodu tatbik edemezler. Bundan dolayı hadis ile siyer literatürü arasında fark vardır. Bu sebepten siyer, isnat sistemini incelemek için uygun bir alan değildir."³

Bu çalışmamızda biz, İslâm Tarihi'nin en önemli safhalarından birisi olan hicret hadisesini hadis kaynaklarından oluşturup siyer kitaplarıyla mukayese ederek hadisçi - tarihçi ilişkisi ve işbirliğinin olup olmadığını, varsa ne ölçüde olduğunu ve isnat sistemini kullanan tarihçilerin haberlerin rivayetinde rical bilgisine özen gösterip göstermediklerini tespit etmeye çalışacağız.

¹ Azami Muhammed Mustafa, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, trc. Hulusi Yavuz (İstanbul: 1993), 196-197.

² Josef Horovitz, "Alter und Ursprung des İsnad", *Der Islam: Journal of the History and Culture of the Middle East* 8/1-2 (1917): 43.

³ Mohammad Mustafa Azami, *Studies in Early Hadith Literature*, 2. Baskı (Indiana: American Trust Publications, 1978), 218.

Ayrıca hicret örneğinden hareketle, “Elimizdeki hadis malzemele-riyle İslam tarihinin ne kadarı yazılabilir?” sorusunun cevabı ortaya çıka-caktır.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

Konuyla alakalı olarak, hadis kaynaklarının ilk eserlerinden olan Ab-durrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/730) *Musanefi* dahil olmak üzere ha-dis edebiyatında *Kütüb-i Tis'a* olarak bilinen kitaplar ve Hâkim'in (ö. 405/1014) *Sahîhân* üzerine yapmış olduğu *Müstedrek* isimli eser ve hadis edebiyatında yer alan ilk dönem eserlerden hareketle hadisler üzerinden hicretin oluşumu ve gelişim sürecini kronolojik bir yöntemle düzenle-meye tabi tuttuk. Daha sonra bu bilgileri değerlendirme kısmında siyer ve tabakât türü kitaplarla mukayese ve tahlil etmeye çalışarak sonuca git-meye çalıştık. Siyer ve tarih kitaplarının kendi aralarındaki farklılıklara temas etmedik. Tabakât türü kitaplardan İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) et-*Tabakâtu'l-Kübrâ*, İbn Abdi'l-Berr (ö. 463/1071), İbn Hacer (ö. 852/1448), ve İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) sahâbe *Tabakât*'ları, siyer kaynaklarından ise, başta İbn Hişâm (ö. 218/833), Belâzürî (ö. 279/892) olmak üzere de-ğişik başka eserlerden istifade ettik. Ayrıca muhaddis olmalarından do-layı Beyhakî'nin (ö. 384/994) *Delâilu'n-Nübüvve'* ve İbn Kesîr (ö. 774/1372)'in *es-Sîretu'n-nebeviyye'si*, yine tâli eserlerden olup ancak ko-nuyla alakalı olan İsfehânî'nin (ö. 430/1038) *Delâilu'n-nübüvve* ve Diyâr-bekrî'nin (ö. 966/1559) *Hamîs* isimli çalışmalarına da zaman zaman mü-racaat ederek ilgili bilgileri parantez içerisinde vermeyi uygun bulduk. Çalışmamız esnasında köşeli parantezler içerisinde vermiş olduğumuz malumatlar bize aittir. Yani başka bir ifadeyle olayın kurgusu tarafımız-dan yapılmıştır. Hadis kaynaklarından aktardığımız bilgileri turnak içeri-sinde verip, temel hadis kaynaklarında olmayıp da siyer ve diğer tarih ki-taplarında olan ve olayın seyri içerisinde anlatılan haberleri de dipnotta verdik. Dipnotlarda geçen kaynakların tam bibliyografik bilgilerini anla-tımın bütünlüğünü bozacağını düşündüğümüz için kaynakçada vermeyi uygun bulduk. Bu bilgilerden sonra hicret olayına geçebiliriz.

2. HİCRET ÖNCESİ GELİŞEN OLAYLAR

2.1. Dârünnedve'deki Toplantı

Rasulullah (s.a.v.), Müslümanlara Medine'ye hicret etmelerini emret-miştir.⁴ Bu izinden sonra Müslümanlar, Medine'ye hicret etmeye başladılar. Mekke'li müşrikler ise Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanların orada korunup tutunduklarını Medine'deki diğer Müslümanlarla birleşip

⁴ İbn Hişam, Abdu'l-Melik el-Meâfirî, *es-Sîretu'n-nebeviye*, thk. Taha Abdurrauf Sa'd (Şeriketu't-Tıbatî'l-Fenniyyeti'l-Muttahide, ts.), 2: 80.

kuvvetlendiklerini görünce, günün birinde Peygamber'in (s.a.v.) de onların başlarına geçip ileride kendilerine karşı savaşıacaklarını düşünmeye başladılar. Olayların bu çizgide gelişmesinden endişelenen müşrikler bu olayı değerlendirip birleşerek birtakım kararlar almak için Dârünnedve'de toplanmaya karar verdiler.⁵ Müşrikler Dârünnedve'de Peygamber (s.a.v.) hakkında görüşmek için toplandılar.⁶ "İnkâr edenler, seni bağlayıp bir yere kapamak veya öldürmek ya da sürmek için düzen kuruyorlardı. Onlar düzen kurarken, Allah da düzenlerini bozuyordu. Allah düzen yapanların en iyisidir."⁷ (el-Enfâl 8/30) âyetinin sebab-i nüzûlu olarak şu olay rivâyet edilir. Dediler ki: Sizden olmayan hiç kimse bu toplantıya gelmesin! Şeytan Necid'li bir ihtiyar kılığında toplantıya katıldı. Orada hazır bulunanlardan bazıları: "İçinizden bunu tanıyan birisi var mı?" diye sorunca, "Bu Necid ehlinden birisidir." diye cevap verdiler. İhtiyar dedi ki: "Hadi müşavere ediniz!" Orada bulunanlardan birisi Muhammed'i bir devenin üzerine bindiriniz ve Mekke'den çıkarınız dedi. Şeytan "Bu görüş yerinde değildir." dedi. O sizinle akrabalarınızın arasını açmadı mı? Siz, onu Mekke'den çıkardığınız zaman diğer insanlarla sizin aranızı bozar, Arapları kendi tarafına çeker ve daha sonra size karşı savaşır. Orada bulunanlar ihtiyarın görüşü doğrudur, dediler. Orada bulunan başka birisi onu bağladıktan sonra bir eve hapseder, üzerini de kilitler ölünceye dek bekleriz, dedi. Şeytan dedi ki: Bu düşünce doğru değildir! Hiç arkadaşları onu orada ölüme terk ederler mi? Şüphesiz onu elinizden zorla alır ve oradan çıkarırlar. Ebû Cehil: Her kabileden birer kişi alırsız, onların her

⁵ Krş. Müşrikler orada birbirlerine: "Bu adamın işi nerelere kadar götürdüğünü görmekteyiz. Günün birinde onun kendisine tabi olan ve bizden olmayanlarla birleşip üzerimize yürümeyeceğinden asla emin değiliz!" dediler ve bu iş üzerinde görüş birliği sağladıktan sonra bu konuda alınacak tedbirleri müzakere etmeye başladılar. Muhammed b. Sa'd b. Münî' el-Hâşimî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 1: 227.

⁶ Toplantıya katılanlar arasında Kureys'in ileri gelenlerinden Abdu's-Şems oğullarından: Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebû Süfyan, Nevfel b. Abd-i Menaf oğullarından: Cubeyr b. Mut'im, Haris b. Âmir, Tuayme b. Adiy, Abdu'd-Dar b. Kusay oğullarından, Nadr b. Haris, v.d. vardı. İbn Hişâm, Abdu'l-melik b. Hişâm b. Eyub el-Himyerî es-*Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyari-Abdulhafız eş-Şelebi (Mısır: Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebive Evladihu, 1955), 2: 125; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 228, Toplantıya katılanlar bununla da sınırlı değildi. Sayılarının 100'e ulaştığına dair rivayetler vardır. Hüseyin b. el-Hasen Diyarbekrî, *Tarihu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs* (Beyrut, ts.), 1: 321.

⁷ Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî, *Musannef*, thk. Habibu'r-Rahman el-Azamî (Beyrut, el-Mektebu'l-İslamî, 1403), 5: 389. Bu rivâyetin senedi: "Abdu'r-Rezzâk- Ma'mer-Osman el-Cezerî-Muksim (İbn Abbas'ın kölesi)". şeklinde gelmektedir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 1: 348. Hadisin senedi, Abdullah-Ahmed b. Hanbel-Abdurrezzâk- Ma'mer- Osman el-Cezerî- Muksim (İbn Abbas'ın kölesi)- İbn Abbas, şeklinde gelmektedir.

birisine keskin kılıçlar veririz. Onların hepsi onu bir vuruşta öldürür. Böylece kimin öldürdüğü belli olmaz ve bu iş kapanıp gider. Şeytan “Güzel bir görüş.” dedi.⁸ Allah, Peygamberine durumu ilettili.⁹

2.2. Cibrîl’in (a.s.) Müşriklerin Tuzağını Haber Vermesi

Cibrîl (a.s.), müşriklerin almış oldukları kararı Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bildirdi ve “Şimdiye kadar geceleri yatmış olduğun yatağında bu gece yatma!” dedi. Hava karardıktan sonra müşrikler, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) evinin önünde toplanmaya başladılar.¹⁰ Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir ile beraber Sevr adı verilen dağdaki mağaraya gitti.¹¹ [Peygamber (s.a.v.) Ebû Bekir’in evine geldi ve beraberce evinin arkasındaki küçük kapıdan çıkarak Mekke’nin aşağısında bulunan Sevr Mağarası’na gece vakti ulaştılar. Ebû Bekir, Peygamber’den (s.a.v.) önce mağaraya girerek içeride yılan veya yırtıcı hayvan olup olmadığına baktı. O böylece Rasûlullah’ı korumak istiyordu. Peygamber (s.a.v.), evi terk etmeden önce Ali’ye şu yeşil abayı başına kadar ört ve yatağında yat uyu! Korkma, sana onlardan bir kötülük gelmez, dedi. Ali, Peygamber’in (s.a.v.) yatağında uyudu.¹² Müşrikler onu Peygamber (s.a.v.) zannederek orada gecelediler.¹³ Sabah olunca Ali sabah namazına kalktı. Müşrikler ona doğru -öldürmek üzere- atıldılar ve karşılarında Ali’yi görünce “Arkadaşın nerede?” diye sordular. O da “Bilmiyorum.” diyerek karşılık verdi. Müşrikler, dağa varınca durum iyice karıştı.¹⁴ Peygamber’in (s.a.v.) izlerini takip ederek mağaraya vardılar.

⁸ Buraya kadar olan kısım için bk. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 125-126.

⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126.

¹⁰ Peygamber’in (s.a.v.) evinin kapısının önünde toplanan müşriklere Ebû Cehil: “Muhammed’in iddia ettiğine göre eğer siz ona uyar, Müslüman olursanız bütün Araplara ve Arap olmayanlara hâkim olacaktımsınız. Ölümünden sonra diriltilecek, Ürdün bahçeleri gibi bahçelere nail olacaktımsınız. Eğer onun dediklerini yapmazsanız, öldürülüp sonra da diriltilip sizler için hazırlanmış olan Cehennem’de yanacaktımsınız!” der. Kapıyı açıp Müşriklerin yanına çıkan Peygamber (s.a.v.), yerden bir avuç toprak alır ve Ebû Cehil’e: “Evet bunu söyleyen benim. Cehennem’e girip yanacak olanlardan birisi de sensin.” der. Allah, Müşriklerin gözlerini almış onları görmez hale sokmuştu. Peygamber (s.a.v.), yerden bir avuç toprak aldı. Yerden aldığı toprağı Müşriklerin başına serpen Peygamber (s.a.v.), Yasin sûresini okuyarak aralarından geçip gitti. Müşrikler orada bekleyişirlerken yanlarına onlardan olmayan birisi geldi ve ne bekliyorsunuz? diye sordu. Onlar da Muhammed’i bekliyoruz, diye cevap verdiler. O da “Allah, elinizi boşa çıkarsın.” dedikten sonra vallahi, Muhammed yanınızdan çıkmış, başına da toprak saçmadığı kimse kalmamıştır. Siz kendinize ne yapıldığını görmüyor musunuz? Orada bulunanlardan her birisi ellerini başına götürüp toprak saçılmış olduğunu fark edince şaşırıldılar. Hadisin senedi İbn İshâk-Yezîd b. Ziyâd-Muhammed b. Ka’b el-Kurazî şeklinde gelmektedir. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127.

¹¹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 130.

¹² İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127.

¹³ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 127.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 348; krş. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127.

lar ve oradan peygamberi bulamadan geri döndüler. Bir mağaranın yanından geçtiler. Mağaranın kapısında örümcek ağı vardı. Eğer buraya girselerdi örümcek ağı olmazdı, dediler. Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir orada üç gece kaldılar.”¹⁵ Peygamber (s.a.v.) Ali’ye, kendisine bırakılan emanetleri sahiplerine iade etmek için Mekke’de kalmasını emretti.¹⁶

Müşriklerin tuzağını Cibrîl (a.s) değil de Peygamber’in (s.a.v) amcasının kızı Rukayka’nın haber verdiğine dair bir başka rivayet daha vardır.¹⁷

2.3. Hicret Edilecek Yer ve Peygamber’e (s.a.v.) Hicret İçin İzin Verilmesi

Peygamber (s.a.v), hicretin Medine’ye yapılacağına dair emrini vermezden evvel ashaba hicret yurdunun Medine olduğunu haber vermişti. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: “Sizlerin hicret edeceğiniz yerin, iki kara taşlık arasında hurmalıkları olan bir şehir olduğu bana rüyamda gösterildi.”¹⁸ Buna dair başka bir rivayet de şöyledir: Ebû Mûsa, Peygamber’in (s.a.v.) “Ben rüyamda kendimi Mekke’den hurmalıkları olan bir yere hicret ederken gördüm. O yerin Yemâme veya Hecer olduğunu zannediyordum. Bir de gördüm ki, o yer Medine’dir, Yesrib’dır.”¹⁹ Hicret edilecek yerin tespitinden sonra Müslümanlar Medine’ye hicret etmeye başladılar. Bu konuda gelen başka bir rivâyet ise şöyledir; Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: “Muhakkak ki Allah Azze ve Celle hicret yurdu için şu üç yerden birini vahyetti. Bunlar Medine, Bahreyn ve Kunnesrin’e”²⁰ dir. Muhacirler

¹⁵ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 5: 389-390, “Abdurrezzâk- Ma’mer- Katâde” senediyle rivâyet eder. Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa, *Delâilu’n-Nübüvve ve marifeti ahval sahibi’s-seria* (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, 1405), 2: 466-470, Ali b. Ebî Talib’in yattığı zaman üzerine aldığı örtünün rengi burada yeşil, Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde kırmızı olarak gelmektedir. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127; Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, Tsh. Ahmed Abdu’s-Şaîfî (Beyrut: Daru’l-marife, 1976), 1: 361.

¹⁶ Krş. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 129.

¹⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, 8: 52; Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, 1415), 4: 303.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdeveyh b. Nuaym b. el-Hakem ed-Dabbî et-Tahmanî en-Nisabûrî el-Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, 1990), 3: 400. Hâkim, hadis hakkında sahîh demiş, Zehebî de bu görüşe katılmıştır. Süleyman b. Ahmed b. Eyub b. Mutayr el-Lahmî eş-Şamî Ebu’l-Kâsım et-Taberanî, *el-Mucemu’l-kebîr*, thk. Hamdi b. Abdilmeccid es-Silefî (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 8: 37; Beyhakî, *Delâil*, 2: 522; Ayrıca bk. Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, el-Câmiu’s-sahîh, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, (Beyrut: Dâru ihyâi’t-turâsîl-arabî, ts.), “Rüya”, 20; İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Rüya”, 10.

¹⁹ Buharî, “Menâkibu’l-Ensâr”, 45.

²⁰ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 3. Hâkim, el-Kâsım b. el-Kâsım es-Seyârî- İbrahim b. Hilâl- Ali b. el-Hakim-Ali b. el-Hasen b. Şakîk- İsa b. Ubeyd el-Kindî- Gaylân b. Abdullah el-Âmirî -Ebû Zur’a

hicret izninden sonra gizlice Medine'ye hicret ederken Hz. Ömer açıkça hicret edeceğini ilan etmiş ve böylece Medine'ye hicret etmiştir.²¹ Mekke'de Müslümanlardan sadece Hz. Ali ve Ebû Bekir kalmış, diğerleri Peygamber'den (s.a.v.) önce Medîne'ye hicret etmişlerdi.²² Hicret için Peygamber (s.a.v.) Allah'tan gelecek izni bekliyordu.²³ Nihayet bu hususta beklenen izin çıktı. Allah hicretle alakalı olarak "Ve şöyle niyaz et: Rabbim gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." (el-İsrâ 17/80) diyerek Rasûlüne hicret izni vermişti. İbn Abbas: "Peygamber (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicretle emir olunduğu vakit bu âyet nazil oldu."²⁴ dedi.

2.4. Rasûlullah (s.a.v.) Kimle Hicret Edecek?

Peygamber (s.a.v.), Medine'ye hicret etmek isteyen Ebû Bekir'e hitaben "Sabret! Bana da hicret için izin verilmesini umarım." buyurdular. Ebû Bekir de Babam sana feda olsun, böyle bir izin verilmesini umar mısın? diye sorunca Peygamber (s.a.v.) "Evet, umarım." dediler. Bundan dolayıdır ki Ebû Bekir, Peygamber'e (s.a.v.) arkadaşlık etmek için hicret etmekten vazgeçti. Ebû Bekir evinde bulunan iki devesini dört ay boyunca

b. Ame-Cerîr tarihiyle rivâyet eder. Hâkim, hadis hakkında sahîhtir demiş, Zehebî'de ona katılmıştır. Tirmizî, hadisi el-Hüseyin b. Hureys- el-Fadl b. Mûsa- İsa b. Ubeyd- Gaylân b. Abdillâh- Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr- Cerîr b. Abdullâh tarihiyle rivâyet eder. Hadisin garib olduğunu belirten Tirmizî bu hadisi el-Fadl b. Mûsa hadisinin dışında bilmiyoruz der. Tirmizî, "Menâkıb", 67. İbn Hibbân, Geylan hakkında Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr'den münker hadis rivâyet eder, demiştir. Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, *es-Sikât* (ed-Dekn: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmaniye, 1973) 5: 311; Muhammed b. İsmail b. İbrahim Ebû Abdillâh el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr* (ed-Dekn: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmaniye, ts.), 4: 105; Beyhakî, *Delâil*, 2: 458.

²¹ Hz. Ömer'in hicretiyle ilgili olarak bk. Ömer Özpinar, "Hz. Ömer'in Medine'ye Hicretiyle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *İSTEM* 10/20 (2012): 11-39.

²² Bk. İbn Hişâm, *Sire*, 2: 288.

²³ İbn Hişâm, *Sire*, 2: 92.

²⁴ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 4. Hâkim, bu hadisi, "Abdullah b. Muhammed b. Mûsa- İsmail b. Kuteybe- Osman b. Ebî Şeybe- Cerîr- Kâbus b. Ebî Zıbyân- Ebû Zıbyân" tarihiyle zikretmiş ve hakkında, sahîh olduğunu söylemiştir. 3: 4. Bu hadis hakkında ne Zehebî ne de Hâkim bir şey dememişlerdir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, 3: 4.

Semur yaprağı ile besledi.”²⁵ Talh ağacının yaprağı ile beslediği de söylenmiştir.²⁶ Peygamber (s.a.v.) hicret esnasında yol arkadaşının kim olacağını merak etmekteydi. Bir keresinde Cibrîl’e (a.s.) “Benimle kim hicret edecek?” diye sordu. Cibrîl “Ebû Bekir” diye cevap verdi.²⁷

2.5. Peygamber’in (s.a.v.) Hicreti Hz. Ebû Bekir’e Haber Vermesi

Âişe dedi ki: Öğle vaktinin en sıcak zamanında Ebû Bekir’in evinde hep beraber oturuyorduk. Ev halkından birisi Ebû Bekir’e Rasûlullah (s.a.v.) başını sarmış bir vaziyette buraya doğru geliyor, diye bağırdı. Bu, onun bize gelmeye alışık olmadığımız bir saatti. Ebû Bekir anam babam ona feda olsun! Önemli bir işi olmadıkça o bu saatte gelmez, dedi. Âişe dedi ki: Peygamberimiz geldi ve içeriye girmek için izin istedi. Ebû Bekir ona izin verdi ve o da içeri girdi.²⁸ Ebû Bekir: “Ya Rasûlullah! Bunlar kızlarımdır. Yabancı değiller.” dedi. Peygamber (s.a.v.): “Mekke’den çıkmama izin verildi” dedi. Ebû Bekir: “Babam sana feda olsun bende sana arkadaşlık edebilir miyim?” dedi. Peygamber (s.a.v.): “Evet” dedi. Ebû Bekir: İki devemden birisini al ya Rasûlullah! dedi. Peygamber (s.a.v.): “Parasıyla.” buyurdular. Ebû Bekir, “Naam b. Kuşeyr’den ikisini 800 dirheme satın aldım.” dedi. Peygamber (s.a.v.), Kasvâ’yı²⁹ Hz. Ebû Bekir’den 400 dirheme satın almıştır.”³⁰

Âişe dedi ki: “Onlar için hızlı bir şekilde bir bohçaya yiyecek hazırladık. Esmâ bintu Ebû Bekir kuşağını kopardı ve onunla ağzını bağladı. Bundan dolayıdır ki Esmâ, zâtü’n-nitâkeyn/iki kuşak sahibi³¹ olarak isimlen-

²⁵ Abdurrezzâk, *Musanef*, 5: 385-388 Abdurrezzâk- Ma’mer- ez-Zührî- Urve- Âişe” tarihi ile rivâyet eder. İbn Hişâm da olayı İbn İshâk- zayıflıkla töhmet edilmeyen kişiler- Urve- Âişe, tarihi ile rivâyet eder. Bu rivâyette İbnü’d-Dağine ile olan kısım yoktur.

²⁶ Semur yaprağı ise, silkelenip kurutulmuş yaprak, demektir. Bk. Buharî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim Ebû Abdillâh, *el-Câmiu’s-sahîh* (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992), “Menâkibu’l-Ensâr”, 45

²⁷ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 6. Hadisin senedi: “Ali b. Muhammed el-Hamadî- Ebû Ya’kub İshâk b. İbrahim es-Serahsî- Abdurrahman b. Alkame el-Mervezî- Abdullah b. Mübarek- Şu’be ve Mis’ar- Amr b. Mürre- Ebî’l-Buhterî- Ali” şeklinde gelmektedir. Hâkim, hadisin sahîh olduğunu söylemiştir. Zehebî de sahîh-garip, olarak hükmetmiştir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, 3: 6.

²⁸ Muhakkik, bu kısmın düştüğünü belirttiikten sonra burada “Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: yanında kim varsa dışarı çıkar.” dedi, şeklinde bir cümlelenmesi gerektiğini belirtir. Bk. Abdurrezzâk, *Musanef*, 5: 388, 4 nolu dipnot.

²⁹ el-Vakidî, devenin adını Kasva olarak verirken, İbn Asâkir, Ebû Üsâme - Hişâm- babası- Âişe, tarihiyle devenin adının Ced’â, olduğunu söyler. es-Süheylî’de İbn İshâk’tan devenin isminin Ced’â olduğunu belirtir. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 347. Krş. Semhûdî, *Vefâ*, 1: 237.

³⁰ Bk. İbn Sa’d, *Tabakât*, 1: 228; İbn İshâk, hicretin başlangıcını yalancılıkla itham edilmeyen kişiler Urve b. ez-Zubeyr- Âişe, tarihi ile Peygamber (s.a.v.), her gün ya sabah ya da akşam Ebû Bekir’in evine uğrardı.” ifadeleriyle başlatmaktadır. Krş. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 326.

³¹ Krş. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 131; Belâzurî, *Eşrâf*, 1: 307; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 24: 79.

dirilmiştir. Daha sonra Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir, Sevr denilen mağaranın bulunduğu dağa ulaşmışlardır. Orada üç gece kalmışlardır.”³² Müşrikler, Peygamber’i (s.a.v.) ele geçiremeyince içlerinde Ebû Cehil de olmak üzere Ebû Bekir’in evine geldiler. Kapıya dikildiler. Esmâ dışarı çıktı. Ona “Baban nerede?” diye sordular. Esmâ “Vallahi babamın nerede olduğunu bilmiyorum.” diye cevap verdi. Kötü ahlaklı ve kaba bir adam olan Ebû Cehil, Esmâ’nın yanağına bir şamar attı. Bundan dolayı küpesi yere düştü.³³

3. HİCRET BAŞLANGICINDAN SONRA GELİŞEN OLAYLAR

3.1. Peygamber’in (s.a.v.) Mekke Hakkındaki Sözleri

Peygamber (s.a.v.) hicret ederken, Mekke’de Hazvete mevkiinde durdu ve Mekke hakkında: “Vallahi sen Allah’ın yarattığı yerlerin en hayırlı ve Onun katında en sevgili olanısın! Senden çıkarılmış olmasaydım, çıkmazdım. Bana senden daha güzel ve daha sevgili yurt yoktur. Kavmim beni senden çıkarmamış olsalardı çıkmaz, senden başka bir yeri yurt olarak tutmazdım!”³⁴ dedi. Bu hususta Ebû Hüreyre’nin merfu olarak rivâyet ettiği diğer hadis ise şudur: “Ey Allah’ım Sen beni benim için en sevimli olan yerden çıkardın. Senin için en sevimli olan yerde ikamet ettir.”³⁵ Bu ifadelerden sonra Allah (c.c.); “Muhakkak ki o Kur’ânın tebliğini sana farz kılan Allah, seni yine döneceğin yere (Mekke’ye) döndürecektir.” (el-Kasas 53/85) diyerek, Rasûlünün üzüntüsünü gidermiştir.

3.2. Sevr Mağarasına Doğru Gidiş

Ebû Bekir, Peygamber’in (s.a.v.) bazen önüne geçerek bazen de arkasında kalarak yürümekte böylece onu korumak istemekteydi. Bu şekilde

³² Abdurrezzâk, *Musannef*, 5: 388-389; Ayrıca bk. Buharî, “Kefalet”, 4. Hadis burada develerini talh yaprağı ile besledi, ifadesine kadar olan kısım yer almaktadır. Beyhakî, *Delâil*, 2: 459, Beyhakî hadisi Âişe tarikiyle “Bana rüyamda sizlerin hicret edeceği yerin, iki kara taşlık arasında hurmalıkları olan bir şehir olduğu gösterildi.” şeklinde rivayet eder.

³³ İbn Hişam, *Sîre*, 1: 487.

³⁴ Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk Tirmizî *el-Câmi’s-sahih*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Mısır: Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, 1975), “Menâkib”, 68; İbn Mace, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Menâsik”, 103; el-Hâkim, *Müstedrek*, 7: 3; Ahmed, *Müsned*, 4: 305; Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl Darimî, thk. Hüseyin Selim Esedü’-d-Daranî, *Sünen* (Suudi Arabistan: Dâru’l-muğni li’n-neşr ve’tevzi’, 2000), “Siyer”, 67.

³⁵ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu’l-hafa ve mezilî’l-ilbâs amma iştehere mine’l-ehâdis ala elsineti’n-nâs* (Kahire: Mektebetu’l-Kudsî, 1351.), 1: 213; Hâkim, *Müstedrek*, 3: 4. Hâkim hadis hakkında “Ravilerinin tamamı Medinelilerdir ve Ebî Saîd el-Makberî’nin sülalesindedir.” demektedir. *Telhîs*’de hadisin uydurma olduğu rivâyet edilir. Senesinde Abdullah b. Ebî Saîd el-Makberî vardır. Hakkında İbn Abdî’l-Berr ilim ehli onun hadis uydurduğunu bilir, derken İbn Hazm: Hadis müsned değil, Muhammed b. el-Hasen b. Zibâle’nin mürseldir. Bu şahsı da halik birisidir, diyerek tenkid ederler. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, 3: 4.

mağaraya vardılar.³⁶ Mekke’li müşrikler ise, Mekke’nin aşağısını, yukarısını, civar dağları araştırdılar aranmadık yer bırakmadılar. Ancak bir şeye rast gelmediler. Bunun üzerine her kabileden ikişer genci silahlandırdılar. Yanlarına Müdlic oğullarından iyi bir iz sürücü aldılar. İzleri süre süre nihayet Sevr Mağarasına yaklaştılar.³⁷ Müşriklerin Sevr Mağarasına kadar gelmeleri Hz. Ebû Bekir’i telaşlandırmıştı. Hz. Ebû Bekir: “Ya Rasûlullah! Onlardan herhangi birisi eğilip baksa bizi görürler.” demiştir. Peygamber (s.a.v.) ona “Ya Ebû Bekir, iki kişinin üçüncüsü Allah olursa sen yakalanacağımızı mı sanırsın?”³⁸ diye karşılık verdi. Kurân-ı Kerîm’de bu olay şu şekilde geçmektedir: “Muhammed’e yardım etmezseniz bilin ki, inkâr edenler onu Mekke’den çıkardıklarında (Sevr Dağı’nın tepesindeki) mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah ona yardım etmişti. Arkadaşı Hz. Ebû Bekir’e ‘Üzülme, Allah bizimledir.’ diyordu; Allah da ona güven vermiş, görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah’ın sözü yücedir. Allah güçlüdür hakîmdir.” (Tevbe 9/40).

³⁶ Krş. “Ebû Bekir’in bir gecesi ve gündüzü vardır ki Ömer’in bütün sülalesinden hayırlıdır. Sana onun gecesi ve gündüzünün kıssasını anlatayım mı? Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir ile birlikte Mekkelilerden bir gece kaçmışlardı. Ebû Bekir, Peygamber’in (s.a.v.) kâh önünde kâh arkasında bazen önünde bazen de arkasında yürüyordu. Peygamber (s.a.v.) ona: “Yâ Ebû Bekir bu ne haldir, ne yaptığını anlayamadım?” diye sorunca, Ebû Bekir: Arkanızdan gelerek korumak, önünüzden giderek gözetlemek için yapmaktayım. Bunun için kâh sağınızda kâh solunuzda yürümekteyim, dedi. Ömer dedi ki: O gece Peygamber (s.a.v.) yalınayak yürüdü. Yürümekten ayakları acıdı. Bu durumu görünce Ebû Bekir, Peygamber’i (s.a.v.) sırtında taşıdı. Bu şekilde zorlukla mağaraya geldiler ve onu sırtından indirdi.”, hadisin senedi; Ebû’l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Beşran-Ahmed b. Selmân- Yahya b. Ca’fer-Abdurrahman b. İbrahim er-Rasibî- Furat b. es-Saib- Meymun b. Mehran- Dabbe b. Muhsin el-Anzî- Ömer b. Hattab şeklinde gelmektedir. Beyhakî, *Delâil*, 2: 477.

³⁷ Müşrikler Hz. Peygamber’in (s.a.v.) izini Kürz b. Alkame’nin vasıtasıyla sürerek Sevr Mağarasının önüne kadar gelmişlerdi. Kürz, Peygamberimizin ayak izlerini gördüğü zaman “Bu ayak, Makam-ı İbrahim içindeki ayaktır!” demiştir. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5: 583, Ayrıca bk. Ali b. Ebî’l-Kerem Muhammed b. Muhammed İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe fi marifeti’s-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdu’l-Mevcûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1994), 3: 526; İbn Abdî’l-Berr, *el-İstîâb fi marifeti’l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicavî (Beyrut: Dâru’l-cîl, 1992), 3: 1311.

³⁸ Müslim, *Sahîh*, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 1; Ahmed, *Müsned*, 1: 4; Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: “Tasalanma Muhakkak ki Allah bizimledir!” diyerek teselli etmiştir. Beyhakî, *Delâil*, 2: 478, Beyhakî, Müşriklerin dağa varmaları, mağara yakınlarına gelmesi ve Peygamber’in (s.a.v.) mezkûr sözlerini, Ebû Abdillâh- Ebû Ca’fer el-Bağdadî- Ebû Ulâse, Muhammed b. Amr b. Halid- Amr b. Halid- İbn Lehîa- Esved- Urve b. ez-Zubeyr tarikiyle rivâyet etmektedir. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâil*, 2: 480-481; İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 366. Bu haberin senedi: “Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Saîd Ebû Bekir’in *Müsned*’inde- el-Haffâf- Cafer ve Süleyman- Ebû İmrân el-Cüvenî- el-Ma’lî b. Ziyad- el-Hasen el-Basrî” şeklinde gelmektedir. İbn Kesîr, haberin el-Hasen el-Basrî’nin mürseli olduğunu söyler.

3.3. Mağara'daki Olaylar

Siyer kaynaklarında mağaraya varış ve orada Ebû Bekir'in yapmış olduğu fedakârlıklar oldukça değişik bir şekilde anlatılmaktadır.³⁹ Müşrikler mağaraya yaklaştıkları zaman mağaranın ağzına bir örümcek gelmiş

³⁹ Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: A- Yılanın Hz. Ebû Bekir'i Sokması: "...Daha sonra, seni Hak üzere gönderene yemin olsun ki ben içeriye germeden sen girme, dedi. Mağaranın içinde yılan ve haşarat olan delik vardı. Ebû Bekir bunların Peygamber (s.a.v.)'e zarar vermesinden korktu. Ayağının tabanıyla orayı kapadı. Yılanlar ayağını soktu ve gözyaşları aşağıya doğru süzölmeye başladı." Beyhakî, *Delâil*, 1: 477, Haberin senedi Ebu'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Abdillâh b. Beşran-Ahmed b. Selmân- Yahya b. Ca'fer- Abdurrahman b. İbrahim er-Rasibî-Furat b. es-Saib- Meymun b. Mehran- Dabbe b. Muhsin el-Anzî- Ömer b. Hattab, şeklinde gelmektedir. İbn Ebî Şeybe ve İbnü'l-Münzir'in, Ebû Bekir'den rivâyetleri şöyledir: Beraberce mağaraya geldikleri zaman, Ebû Bekir birçok delik gördü ve ayağı ile kapadı ve "Yâ Rasûlullah! Eğer bir hayvan sokacak veya ısırıcaksa önce beni ısırsın."bk. Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fî siyret hayri'l-ibâd ve zikri fedâilîhi ve ilamî nübüvvetîhi ve efâlihî ve ahvalîhi fî'l-mebdeî ve'l-miâd* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 3: 340; İbn Merdeveyh, Cündüb b. Süfyan'dan yapmış olduğu rivâyet ise şöyledir: Ebû Bekir Hz. Peygamber (s.a.v.) mağaraya geldikleri zaman Ebû Bekir: "Yâ Rasûlullah, güvenli olmadıkça içeriye girmeyin." dedi ve kendisi içeri girdi. İçeride eline bir şey battı ve kanayan yerini sildi ve "Sen kanayan bir parmaktan başkası değilsin. Bu da Allah yolunda oldu." beytini okudu. Bu rivâyeti Beyhakî, Ebû Abdillâh- Ebû Saîd b. Amr- Ebû'l-Abbâs, Muhammed b. Ya'kub- el-Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî- el-Esved b. Âmir- Şâzân- İsrâil- el-Esved- Cündeb tarikiyle rivâyet etmiştir. Cündeb dedi ki: Ebû Bekir mağarada Peygamber (s.a.v.) ile beraberdi. Eline bir taş parçası battı. Bunun üzerine "Sen kanayan bir parmaktan başkası değilsin, bu da Allah yolunda oldu.", beytini söyledi. Beyhakî, *Delâil*, 2: 480; İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beirut: Dâru'l Fikr, 1986), 3: 189. Sabah olduğu zaman Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir'e: "Gömleğin nerede?" diye sordu. O da mağarada yapmış olduğu işleri anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dua etti: "Allah'ım, Ebû Bekir'in cennette makamını benimle beraber kıl!", Allah (c.c.) bu duaya: "Allah senin duana icabet etti." şeklinde karşılık verdi. es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 3: 340, Ebû Nuaym'den naklen. İbn Hişâm, Bazı ilim ehli- el-Hasen b. Ebî'l-Hasen el-Basrî tarihi ile şunu rivâyet eder: el-Hasenu'l-Basrî dedi ki: Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir geceleyin mağaraya ulaştıkları zaman Ebû Bekir, Peygamber (s.a.v.)'den önce mağaraya girdi ve mağarayı eliyle yoklayarak içeride yılan veya yırtıcı bir şey olup olmadığına baktı. Böylece Peygamber'i (s.a.v.) kendisi önce girerek koruyordu. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 130. Bu haber hakkında İbn Kesîr: görüldüğü gibi senet her iki taraftan kopuktur, der. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 364, Ebû'l-Kâsım el-Bağavî- Davud b. Amr ed-Dabbî- Nâfi' b. Ömer el-Cumhî- İbn Ebî Muleyke mürsel olarak Nâfi': Bana ulaşan habere göre, mağarada delik vardı. Ebû Bekir o delikten bir hayvan çıkıp ta Peygamber'e (s.a.v.) zarar vermemesi için ayağı ile kapattı." İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 365, hadis hakkında mürsel diyen İbn Kesîr, bu rivâyetin şevahidini Sîretu's-Siddîk'te rivâyet ettiğini belirtir.

B- Mağaranın Ağzında Güvercinlerin Yuva Yapması: Mağaranın etrafını araştıran müşriklerden iki genç mağaraya kırk zira' yaklaşmış, mağaranın önünde yuva yapan güvercinleri görünce geri dönmüştü. Mağaraya niçin bakmadığı sorulduğu zaman o da: "Mağaranın ağzında iki yaban güvercinin yuvalandığını gördüm." Bundan da içeride kimsenin olmadığını anladım, diyerek karşılık vermiştir. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229; Bazı siyer âlimlerinin rivâyet etmiş olduğu, Ebû Bekir mağarada Peygamber (s.a.v.) ile beraberken müşriklerin mağaraya doğru geldiklerini görüp Peygamber'e (s.a.v.) haber verdiği zaman, Peygamber (s.a.v.): "Eğer buraya gelirlerse biz de buradan çıkarız." der. Ebû Bekir mağaraya bakınca kıyısında bir geminin bağlı bulunduğu, ucu denize açılan bir yer açılır. İbn Kesîr "Bu Allah'ın kuvvet ve azameti açısından olmayacak bir şey değildir. Ancak bu hadis ne sağlam,

ve ağ örmüştü.⁴⁰ İçlerinden bazıları: Bu örümcek Muhammed doğmadan önceye aittir,⁴¹ demişlerdir.

3.4. Mağarada Geçen Günler

Hız. Ebû Bekir'in koyunlarını otlatan Âmir b. Führeyre, koyunları geceleyin mağaranın yanına getirir ve sütünü sağar, içerlerdi. Sabahleyin de koyunları alarak diğer koyunlarla birlikte otlatırdı.⁴² Hız. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, babasının isteği üzerine gündüzleri Mekkelilerle birlikte olur, onların Peygamberimiz ve Hız. Ebû Bekir hakkındaki söylediklerini akşamleyin Sevr Mağarası'na gelip anlatır, geceyi Peygamberimiz ve Hız. Ebû Bekir ile beraber geçirdikten sonra sabaha karşı Mekke'ye döner ve geceyi orada geçirmiş gibi müşriklerle beraber sabahlardı.⁴³ Buna dair rivâyet şu şekildedir. "Üç gece Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir mağarada

ne de zayıf bir senetle rivâyet edilmiştir. Kendiliğimizden de bir şey uydurmadık, sahih ve hasen olanı söyledik. Allah-u A'lem." es-Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 3: 253.

C- Mağaranın Önünde Bulunan Ağaç: Kaynaklarda mağaranın ağzında bir ağaç bittiğine dair rivâyetler yer almaktadır. İbn Sa'd'ın bu husustaki rivâyeti şöyledir: Ebû Mus'ab el-Mekki dedi ki Ben Zeyd b. Erkam, Enes b. Mâlik ve el-Mugîre b. Şu'be'nin zamanına yetiştim. Onlardan mağara gecesini konuşuyorlardı. İşittiğime göre Allah (c.c.), mağaranın ağzında bir ağaç olmasını emretti bir ağaç bitti ve Hız. Peygamber'i (s.a.v.) gizledi, örümceğe ağ yapmasını emretti örümcek de mağaranın ağzına ağ gerd, güvercine emretti iki güvercin de mağaranın ağzına yuva yaptı." İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229; Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâil*, 2: 482; İbn Seyyidinnâs, *Uyûn*, 1: 297. Süheylî'nin rivâyeti şöyledir: Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir mağaraya girdikleri vakit Allahu Teâlâ mağaranın kapısında er-Râe ağacı (Gaylân ağacı) bitirdi. Süheylî, *er-Ravdu'l-Ünffî şerhi's-sireti'n-nebevîyye li-ibn Hişâm*, thk. Ömer Abdusselam es-Selâmî (Beyrut: Dâru İhyai't-turâsi'l-arabî, 2000), 2: 4; ayrıca bk. Diyarbekrî, *Hamîs*, 1: 327.

D- Mağaranın Önünü Meleklerin Kanatlarıyla Kapamaları: Esmâ bintu Ebî Bekir der ki: Ebû Bekir mağaraya doğru gelmekte olan bir adam gördü: Yâ Rasulallah! Bu adam bizi görecektir, dedi. Peygamber (s.a.v.): "Asla göremez. Melekler kanatlarıyla onun gözünü örtmektedirler." Müşrik mağaraya çıkmadan bize yönelmiş bir şekilde bevletmeye başladı. Peygamber (s.a.v.): "Yâ Ebâ Bekir! Eğer bu bizi görseydi böyle yapmazdı." buyurdular. Salihî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 3: 242.

E- Ebû Bekir'in Susaması: İbn Abbas rivayet eder: Ebû Bekir, mağarada, Peygamber (s.a.v.) ile beraberken çok susar ve durumunu ona iletir. Peygamber (s.a.v.) ona: "Mağaranın önüne git ve iç!" der. Ebû Bekir: Mağaranın önüne çıktım ve oradaki sudan içtim. Öyle ki o su baldan tatlı, süttten beyaz, miskten daha güzel kokuyordu. Daha sonra Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldim. Bana: "İçtin mi?" diye sordu. Ben de evet, dedim. Dedi ki "Sana bir müjde vereyim mi?" dedim ki: Evet ya Rasûlallah. Dedi ki: "Allah cennet ırmaklarıyla görevli meleğe Firdevs cennetinin bir ırmağını mağaranın ağzına indirmesini emretti." Diyarbekrî, *Hamîs*, 1: 329-330.

⁴⁰ Abdurrezzâk, *Musanef*, 5: 389.

⁴¹ Ahmed, *Müsned*, 1: 348; krş: İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 228; Belazürî ise bu konuda şu rivâyeti yapar: Ümeyye b. Halef, "Mağaranın üzeri örümcek ağı ile kaplanmış dururken, siz ne diye şüpheleniyorsunuz? Vallahi, ben bu ağın Muhammed doğmadan önceye ait olduğunu zannediyorum." demiştir. Belâzürî, *Ensâbu'l-eshraf*, thk. Süheyl Zekkâr ve Riyâd ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 1: 308.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229.

⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229; krş: İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 364.

kaldılar. Bu süre zarfında Abdullah b. Ebî Bekir onlarla birlikte gecelerdi. O zeki ve dikkatli bir gençti. Yanlarından seher vakti ayrılır, Mekkelilerle birlikte sanki onlarla gecelemiş gibi sabahlardı. Karanlık çökünce de gündüzün müşriklerin onlar hakkındaki sözlerini mağaraya gelip anlatırdı. Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Fuheyre, onun sürüsünü güderdi. Karanlık basınca sürüyü yanlarına getirir onlar da taze süttten içerlerdi.⁴⁴ Peygamber (s.a.v.), mağarada yedikleri şeylere dair: 'Ebû Bekir ile beraber mağarada birkaç gün kaldık. Yanımızda yiyecek olarak yalnızca Arak ağacının meyvesi vardı.'⁴⁵ buyurması da orada daha başka şeylerle de karınlarını doyurduğunu göstermektedir. Âmir orada geceler, şafak vakti de sürüyü götürürdü.⁴⁶ Üç gece boyunca böyle yaptı.⁴⁷

4. SEVR MAĞARASINDAN MEDİNE'YE DOĞRU YOL ALIŞ

4.1. Mağaradan Ayrılış

"Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir Abd b. Adıyy'ın bir kolu olan Benidiyl kabilesinden el-Âs b. el-Vâil ile anlaşmalı olan mahir ve güvenilir bir kılavuz kiralamışlardı. O, Müslüman olmamakla beraber ondan güvence aldılar ve iki deveyi üç gün sonra Sevr Mağarasına getirmek üzere teslim ettiler. Üçüncü günün sabahı yola çıktılar. Onlarla beraber Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Führeyre de vardı. Kılavuz onları sahil yolundan götürmeye başladı."⁴⁸ Perşembe günü mağaraya gelen Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir üç geceyi⁴⁹ orada geçirdikten sonra Pazartesi günü hicrete devam etmeye karar verdiler. Yukarıdaki Buharî rivâyetinde olduğu gibi henüz Müslüman olmamış fakat güvenilir ve mahir bir kılavuz olan Abd b. Adıyy oğullarından⁵⁰ Abdullah b. Uraykıt⁵¹ bu iki deveyle birlikte sabaha karşı gelmişti.

⁴⁴ Hem sütünden içmişlerdir hem de bulunan koyunlardan birisini kesip yemişlerdir. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 130

⁴⁵ Ahmed, 3: 487; Hâkim, *Müstedrek*, 3: 16, 4: 59; Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 2: 445; Taberânî, *el-Mücemu'l-Kebîr*, 8: 310, 18: 349; İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh 'ale't-tekâsîm ve'l-enva'*, thk. Şuayb el-Arnâvud (Beyrut, Müessesetü'r-risâle, 1993), 15: 77; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbai'l-fevâid*, thk. Hisâmuddin el-Kudsî (Kahire, Mektebetü'l-Kudsî, 1994), 10: 322; krş: Salihî, *Sübül'l-Hüdâ*, 3: 253.

⁴⁶ Böylece hergün gelen Abdullah'ın ayak izlerini silerdi. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 130.

⁴⁷ Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", 124; Beyhakî, *Delâil*, 2: 474-475.

⁴⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, 5: 391-392; Beyhakî, *Delâil*, 2: 475; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 1: 240.

⁴⁹ Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", 124; Abdürrezzak, *Musannef*, 5: 391; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229.

⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, 5: 391.

⁵¹ Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229.

4.2. Medine'ye Gidiş Güzergâhı

Medine'ye gidilirken takip edilen güzergâh hakkındaki bilgiler, hadis kitaplarından yalnızca *Müstedrek*'te ayrıntılı olarak bulunmaktadır. Âişe demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.v.) terkisinde kılavuz Abdullah b. Uraykıt, Ebû Bekir de terkisinde, Âmir b. Führeyre olmak üzere mağaradan ayrıldılar. Uraykıt onları Mekke'nin alt tarafından yola çıkarttı. Usfan'ın aşağısından geçip Emec'in alt taraflarına vardılar. Yola devam ederek Kadîd'e geldiler. Daha sonra Hicaz'a geldiler oradan da Seniyyetu'l-Mirar'a, buradan da Hafyâ'e'ye vardılar. Medlec ve Sakîf'i geçtikten sonra Medlecetu's-Sıhah'in içlerine kadar ilerlediler. Sonra Mez hac'a geldiler ve oranın vadi-sine kadar ilerlediler. Daha sonra Zî Keş'din içlerine kadar ilerleyip Cabâcib'e vardılar. Bundan sonra Medlece'nin en yüksek yeri olan Zî Sellem'e geldiler. Oradan ilerleyip Kâha üzerinden Arc'a indiler. Sonra Rukûbe'nin sağından Seniyyetu'l-Gâir'e vardılar. Rîm içlerinden Kuba'ya, Ben-i Amr b. Avf'ın evine vardılar."⁵²

Esmâ ve beraberindekiler üç gece beklemelerine rağmen Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşlarından haber alamamışlardı. O an için nerede ve nasıl olduklarına dair bir bilgi yoktu. O sırada bir cin Mekke'nin aşağı taraflarından gelip yukarılarına doğru çıkıp giderken bazı beyitler terennüm etmiştir. Böylece Mekke'de bulunanlar, Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşları hakkında bilgi sahibi olmuşlardı.⁵³

Yol güzergâhı ile alakalı ayrıca İslâm Tarihi kaynaklarında değişik rivâyetler bulunmaktadır.⁵⁴

4.3. Yolda Cereyan Eden Bazı Hadiseler

4.3.1. Surâkâ

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medine'ye hicreti esnasındaki mucizelerinden birisi de, onları takip edip vaat edilen ödülü alma arzusunda olan Surâkâ b. Mâlik'in atının ayaklarının kumlara batması hadisesidir. Bu olay şöyle gerçekleşmiştir "Ben Müdlic oğullarının toplantılarından birisinde oturuyorken Kureyşlilerin elçileri geldiler. Onlardan birisi gelip ayakta durup: "Ey Surâkâ! Az önce sahile doğru yönelmiş şahıslar gördüm. Muhammed ve arkadaşları olsa gerek." dedi. Surâkâ "Ben onların, aranılan kişi olduğunu anladım; fakat onlar aradıklarınız değildir. Ancak falan ve

⁵² Hâkim, *Müstedrek*, 3: 9, "Hâkim bunu Ebû Bekir Muhammed b. Kamil b. Halef el-Kâdî-Mûsa b. İshâk el-Kadî- Mesrûk b. el-Merzubân-Yahya b. Zekeriya b. Ebî Zâide- İbn İshâk-Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Muhammed b. Abdirrahman b. Abdillâh b. Hüseyin-Urve b. ez-Zübeyr-Âişe tariki ile rivâyet etmiştir."Hâkim, hadisin Sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna katılmıştır. Krş. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 136-137.

⁵³ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 11; Süheylî, *er-Ravdu'l-Ünf*, 4: 185.

⁵⁴ Krş. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 232-233; İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 136.

falân'ı gördüm." dedim. Onlar da kendi aradıklarını bulmak için ayrıldılar. Surâkâ der ki: Bir müddet daha mecliste kaldıktan sonra kalkıp evime gidip içeri girdim. Hizmetçime atımı alarak tepenin arkasında beklemesini emrettim ve ben de mızrağımı aldım ve evin arka tarafından çıktım. Mızrağın alt tarafını üste, üst kısmını da aşağıya doğru tutarak atımın yanına geldim. Onların karartısını görene dek atımı süratlendirdim. Öyle ki onlar atımın ayak seslerini duyuyorlardı. (Peygamber (s.a.v.) dua etti ve Surâkâ'nın atının ayakları kuma gömüldü.)⁵⁵ O sırada yere yuvarlandım. Kalktım elimi çantama uzatıp onlara zarar verebilir miyim yoksa veremem mi diyerek oradan bir fal oku çıkarttım. Bu fal oklarından beğenmediğim ok olan -ona zarar verilemez- oku çıktı. Atıma tekrar binip oka kızıp tekrar takip etmeye başladım, o kadar ki Rasûlullah'ın okuduğu Kur'ân'ı duyabiliyordum. O bana doğru dönüp bakmadığı halde Ebû Bekir sık sık dönüp bana doğru bakıyordu. Atım, yere bileklerine kadar gömüldü. Atımı kaldırmaya zorladım at da uğraştı ama ayağını kurtarmaya muvaffak olamadı. At ayağa kalkınca ayaklarında, gökyüzüne doğru yükselen ateşsiz bir duman izi vardı."⁵⁶ Ma'mer dedi ki: Ebû Amr b. Alâ'ya "el-'Usân" nedir? diye sordum o da ateşsiz dumandır diye cevap verdi. Ma'mer dedi ki: ez-Zührî, hadisin devamında şunları dedi: Tekrar bu fal oklarından bir tane daha çektim. Yine hoşlanmadığım -ona zarar verilemez- oku çıktı. Onlara seslenerek aman diledim. Bunun üzerine durdular. Atıma binerek yanlarına geldim. Yanlarına geldiğim zaman onlara söylemediğim, ama Peygamber'in (s.a.v.) yapmak istediği şeyin gerçekleşeceği içime doğdu. Peygamber'e (s.a.v.) dedim ki: "Kavmin seni yakalayana ödül vaat etti." Daha sonra yolculuğumun sebebini ve insanların ondan ne istediklerini anlattım. Peygamber (s.a.v.) bana hitaben: Kisra'nın bileziklerinin sana takılması hususunda ne dersin? diye buyurdu. Surâka der ki: Ömer, -Kisrâ'nın ülkesi fetih edilip- Kisrâ'nın bilezikleri, tacı ve tahtı kendisine getirildiğinde beni yanına çağırdı ve Kisrâ'nın bileziklerini koluma taktı.⁵⁷

⁵⁵ Müslim, *Sahîh*, "Eşribe, 91.

⁵⁶ Müslim, *Sahîh*, "Zühd", 75, Ahmed, *Müsned*, 1: 3; Hadisin senedi: Abdullah- Ahmed b. Hanbel-Amr b. Muhammed Ebû Saîd el-'Ankarî- İsrâîl-Ebû İshaâk- Berâ, şeklindedir. Krş. Beyhakî, *Delâil*, 2: 487; Beyhakî'nin senedi şu şekildedir: "Abdullah- Ebû'l-Hasen, Muhammed b. Abdillâh- Muhammed b. İshâk- Muhammed b. Yahya- Ebû Salih- el-Leys- Âkîl- İbn Şihab- Abdurrahman b. Mâlik (Surâkâ'nın yeğeni)- babası Mâlik- Surâkâ." ve Abdurrezzâk b. Hemâm'ın Musannef'in daki rivâyetlerde görüldüğü gibi, Surâkâ'nın atının ayaklarının batması ve onun Peygamber'den (s.a.v.) emân dilemesi vardır. Bir farkla ki *Musannef*'te "At ayağa kalkınca ayaklarında, gök yüzüne doğru yükselen bir duman izi vardı." ziyadesi vardır. Beyhakî'nin rivâyetinde de bu kısım vardır. Krş. İbn Hişâm, *Siyer*, 2: 134, Bu rivâyetin senedi: İbn İshâk- ez-Zührî- Abdurrahman b. Mâlik b. Cü'sum- Mâlik b. Cü'sum- Surâkâ b. Mâlik b. Cü'sum der. Görüldüğü gibi Surâkâ ile alakalı rivâyetler bu kanaldan gelmektedir.

⁵⁷ Krş. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 188; İbn Abdi'l-Berr, *Istiâb*, 2: 581, İbn Abdi'l-Berr; Süfyan b. Uyeyne- Ebû Mûsa- el-Hasen tariki ile bu haberi rivâyet eder.

Onlara yolda yemeleri için azık teklif ettim. Bizi gördüğünü gizli tut, dediler ve benden bir şey almadılar. Ben Peygamber'den (s.a.v.) benim için yazılmış bir emân istedim. O, Âmir b. Führeyre'ye⁵⁸ benim için yazmasını emretti, o da bir deri parçasına yazdı ve daha sonra yollarına devam ettiler."⁵⁹ Surâkâ daha sonra bunu aldı ok çantasına koydu. Geri döndüm ve olanlarla ilgili kimseye bir şey anlatmadım. Surâkâ'nın eli boş olarak döndüğünü gören Ebû Cehil onu kötölemeye başladı. Bunun üzerine Sürâkâ:

"Ey Hakem'in babası sen atımın ayağının kuma gömüldüğü an görseydin, hiç şüphe etmez ve Onun delilli bir peygamber olduğunu anlardın. Sana düşen, kavmini Ona karşı kıskırtmak değil, onlara engel olmaktır. Muhakkak ki Onun duyurmak ve yaymak istediği şeyin gelişeceğini görmekteyim, şüphesiz bütün halk Ona karşı olmayı değil, barışık olmayı isteyecektir."⁶⁰

Bu suskunluğum Mekke'nin fethine kadar devam etti. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn ve Taif seferlerinden sonra yanımda bana verilen emânla birlikte Peygamber'i (s.a.v.) karşılamak üzere gittim. Ona Cîrâne'de rastladım. Surâkâ dedi ki: Ensâr süvarilerinden oluşmuş bir süvari birliğine girdim. Onlar beni mızraklarıyla dürterek uzaklaş, uzaklaş, ne istiyorsun? diyorlardı. Ben Peygamber'in (s.a.v.) yanına yaklaştım. O devenin üzerinde idi. Eğin üzerindeki mahfelden onun beyaz bacağı çıkmıştı. Ben onu görür gibiyim. Ona elimle yazıyı uzattım. Peygamber (s.a.v.) buyurdular ki: "Bugün vefâ ve yardım günüdür!" Bunun üzerine yanına yaklaştım ve Müslüman oldum, dedi.⁶¹

4.3.2. Yolda Çobana Rastlamaları

"Berâ b. el-Âzib şöyle der: Ebû Bekir, babam evde iken yanına geldi. Ondan 13 dirhem'e⁶² deve semeri satın aldı. Sonra Âzib'e dedi ki: Oğlunu

⁵⁸ Peygamber'in (s.a.v.) emân yazması için emrettiği kişi hakkında Ahmed, *Müsned*, 4: 176, Buhârî ve Abdurrezzâk Âmir b. Fuheyra derken, İbn Hişâm'da Ebû Bekir olduğu rivâyet edilmektedir. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 135.

⁵⁹ Abdurrezzak, *Musannef*, 5: 392-394, rivâyetin senedi: "Ma'mer- ez-Zührî- Abdurrahman b. Mâlik el-Müdlîcî (Surâkâ'nın yeğeni) - Mâlik el-Müdlîcî senediyle Mâlik" şeklinde gelmektedir. Buhârî de Surâkâ'nın kıssası ile alakalı bu bölümü, İbn Şihab ez-Zührî- Abdurrahman b. Mâlik el-Müdlîcî (Surâkâ'nın yeğeni) - Mâlik el-Müdlîcî, tariki ile rivâyet etmiştir. Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 124; krş. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Yamurî, *Uyûnu'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, nşr. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414), 1: 302, Hâkim, Surâkâ kıssasını Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. İshâk el-İsbehânî- el-Hasen b. el-Cehm b. Cebele el-Yemenî- Mûsa b. el-Müşavîr- Abdullah b. Muaz el-Sa'anî- Ma'mer b. Râşid- Zührî Abdurrahman b. Mâlik el-Müdlîcî- Surâkâ kanalı ile rivâyet eder. Hâkim, hadis hakkında -sahih- demiş, Zehebî de buna muvafakat etmiştir. bk. Hâkim, *Müstedrek*, 3: 7.

⁶⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 135.

⁶¹ Krş. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 135; es-Süheylî, *er-Ravdu'l-ünf*, 4: 188.

⁶² Ahmed, *Müsned*, 1: 2.

benimle beraber gönder de onu benim eve kadar taşımama yardım etsin. Âzib dedi ki: Onu taşı! Ben de onu taşıdım. Babam da onunla beraber sat-tığının parasını almak için çıktı. Babam, Ebû Bekir'e Peygamber (s.a.v.) beraber gece yolculuğunuz nasıl oldu? diye sordu. Ebû Bekir: Geceleyin yola çıktık. Gece ve gündüz geçti ve öğle vaktine ulaştık. Öğle vaktinin en sıcak zamanıydı. Öğle vakti bir gölgelik görebilir miyim diye etrafıma bakındım. Birden gölgesi olan bir kaya gördüm ve ona doğru ilerledim. Orayı ellerimle düzelttim ve yere kürklü bir deri serdim. Sonra Peygam-ber'e (s.a.v.): Yat uyu yâ Rasûlullah, ben seni -düşmanlardan -kollarım, dedim. Sonra ihtiyaçlarımızı isteyecek bir kimseyi görebilir miyim diye-rek etrafıma baktım. O sırada gölgelenmek için bizim bulunduğumuz ka-yaya doğru sürüsüyle gelmekte olan bir çoban gördüm. Ona sen kimsin? diye sordum. O da Mekkeliyim dedi. İsmi söyleyince onu tanıdım. Ona koyunlarında süt var mı? diye sordum. O da evet, vardır dedi. Sağayım mı? diye sordum. O da sağabilirsin dedi. Ona bir tanesini getirmesini söyle-dim. O keçiyi yanıma getirdi ve bağladı. Ona memesini toprak ve diğer pisliklerden arındır dedim. Çoban bunu yaptıktan sonra yanımda bulu-nan bir kaba az bir şey sağdım. Peygamber'in (s.a.v.), abdest aldığı ve su-yunu içmekte kullandığı ağzında bir bez parçası bulunan su kabına da Peygamber (s.a.v.) için bolca sağdım. Daha sonra bunu alıp Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldim ama onu uyandırmayı hoş görmedim. Uyanıncaya kadar ayakta durup bekledim. Süte soğuması için soğuyana dek bir mik-tar su karıştırdım. Sonra Yâ Rasûlullah bu süttten iç, dedim. Doyuncaya dek içti. Sonra "Yolculuk vakti geldi mi?" diye sordu. Ben evet, dedim. Sonra Peygamber (s.a.v.): 'Güneş battıktan sonra yolumuza devam ede-lim.'⁶³ buyurdular." Yolda cereyan eden bu hadise, daha farklı bir şekilde de rivâyet edilmektedir. Yukarıdaki rivâyette Peygamber (s.a.v.), uyurken olay gelişmekte iken, vereceğimiz aşağıdaki rivâyette ise Peygamber (s.a.v.) bizzat olayda bulunmakta, kendisi hayvanı sağmaktadır. Rivayet-ler arasındaki farkı görebilmek için kıssayı olduğu gibi veriyoruz. Rivayet şu şekildedir:

"Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir gizlenmiş bir şekilde yola koyul-muşlarken yolda sürü otlatan bir çobana rastladılar. Ondandır içmek için süt istediler. Çoban yanımda şu keçiden başka süt verecek hayvan yok. Kış başında hamile idi yavrusunu attı, sütü de kalmadı dedi. Peygamber

⁶³ Müslim, *Sahîh*, "Zühd", 75, hadisi, "Seleme b. Şebîb- el-Hasen b. el-A'yen- Zuheyr- Ebû İshâk" senediyle rivâyet eder." Hadisin devamında Surâkâ ile olan kısım anlatılmaktadır; krş. Beyhakî, *Delâil*, 2: 483-484; İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 372-373; Ayrıca bk. Müslim, *Sahîh*, "Eşribe", 90, 91. Ancak burada Mekke-Medine arasında yolda Ebû Bekir'in süt sağdığı, Peygamber'in (s.a.v.) de bu sütü içtiğinden başka bir izah yoktur.

(s.a.v.) ‘Bana o hayvanı getirsene!’ dedi. Çoban keçiyi getirince, Peygamber (s.a.v.), keçinin memelerini sıvazlayıp dua etti ve süt geldi. Ebû Bekir bir kap getirdi ve Peygamber (s.a.v.) sağdı. Önce Ebû Bekir içti. Bir daha sağdı çoban içti sonra bir daha sağdı ve kendileri içtiler. Çoban ‘Sen kimsin? Ben senin gibi birisini görmedim’, dedi. Peygamber (s.a.v.) ‘Beni gördüğünü saklarsan sana kim olduğumu söylerim’ dedi. Çoban: ‘Saklarım’, deyince Peygamber (s.a.v.) ona ben, Allah’ın elçisi Muhammedim dedi. Bunun üzerine çoban Kureyş’in sapıttı dedikleri sensin, dedi. Peygamber (s.a.v.): ‘Bu onların sözleridir.’, dedi. Çoban: ‘Ben şahadet ederim ki Sen peygambersin, senin getirdiğin haktır. Senin bu yaptıklarını ancak bir peygamber yapabilir. Ben, sana tabi oldum.’ dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): ‘Bugün senin buna gücün yetmez. Benim başardığımı duyduğun zaman bize gel ve katıl!’ dedi.”⁶⁴

4.3.3. Ümmü Ma’bed’in Yanındaki Süt­süz Koyunun Süt Vermesi

Hicret esnasında yolda Ümmü Ma’bed’in çadırına bir şeyler almak için uğrarlar. Buna dair rivâyet şudur “Peygamber Mekke’den Medine’ye hicret ederken yanında Ebû Bekir, Ebû Bekir’in kölesi Âmir b. Führeyre ve kılavuzları Abdullah b. Uraykid el-Leysî vardı. Hicret esnasında Ümmü Ma’bed’in çadırlarının yanından geçtiler. Ümmü Ma’bed güçlülere dayanan bir kadındı. Çadırının önünde oturur sonra gelen geçene su ve yiyecek verirdi. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir ondan hurma ve et satın almak istediler. Fakat Ümmü Ma’bed’de bunlardan hiç birisi yoktu. Ama insanlar ona ihtiyaçlarından dolayı koşmaktaydılar.

Ümmü Ma’bed dedi ki: Vallahi yanımızda satacak bir şey olsaydı size verirdik. Peygamber (s.a.v.), çadırın kenarında duran bir koyuna bakarak: ‘Ey Ümmü Ma’bed bu koyun nedir?’ diye sordu. O da Sürüden geri kalmış bir koyundur, dedi. Peygamber (s.a.v.): ‘Onun sütü var mıdır?’ diye sordu. Ümmü Ma’bed Onda güç mü var ki, diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.) ‘Onu sağmama müsaade eder misin?’ diye sordu. O da: Anam babam sana feda olsun; eğer onda süt bulabileceğini zannediyorsan sağ! diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.), hayvanı yanına getirtti, memelerini sıvazladı ve Allah’ın ismini zikrettikten sonra, ‘Allah’ım şu koyunu bereketlendir!’ diye dua etti. Duadan sonra memelerden çokça süt geldi. Daha sonra Peygamber (s.a.v.), orada bulunanlara yetecek kadar bir kap getirilmesini istedi. İçine süt sağıp doldurdu ve önce Ümmü Ma’bed kanana dek içti.

⁶⁴ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 9-10, “Ebû Bekir b. İshâk- Ebû'l-Velîd- Ubeydullah b. Eyâd b. Lakît- Eyâd b. Lakît- Kays b. en-Nu'man tariki ile şunu rivâyet eder:” Hâkim hadisin sahîh olduğunu söyler, Zehebî de bu yönde görüş belirtir. Ayrıca bk. İbn Seyyidinnâs, *Uyûn*, 1: 308; Beyhakî, *Delâil*, 2: 497.

Sonra yol arkadaşları içti ve en son kendileri içti.⁶⁵ Orada bulunanlar bir kez daha kanasıya içtiler. Peygamber (s.a.v.) ikinci kez süt sağıp kabı tekrar doldurup Ümmü Ma'bed'e bıraktılar ve daha sonra oradan ayrıldılar. Az sonra Ebû Ma'bed yorgunluktan ve zayıflıktan yürüyemez bir halde çıka geldi ve sütü görünce şaşırıp koyunlar henüz doğurmamış ve sağmal hayvan da yokken bu süt bize nereden geldi? diye sordu. Ümmü Ma'bed: Vallahi bize mübarek bir zat uğradı. Şöyle şöyle konuştu, diyerek olayı anlattı. Ebû Ma'bed: Vallahi ben onu görür gibiyim. O Kureyş'in aradığı kişidir. Ey Ümmü Ma'bed! Sen bana onu bir tarif etsene, dedi. Ümmü Ma'bed: Yüzü parlak, huyu güzel, çehresi tatlı ve mükemmeldi. Başı küçük değildi. Endamı düzgün ve ölçülü, kirpikleri uzuncaydı. Sesi tok, gözleri sürmeli ve kaşları hilaldi. Boynu uzunca, sakalı sık, konuşması tatlıydı. Sözleri açık-seçik ve net idi. Suskunken vakur, konuşurken yüce idi. Kelimeleri ipe dizilmiş gibi akıp gidiyordu. Uzaktan insanların en yumuşak huylusu, yakından bakıldığında insanların en güzeli görünüyordu. Orta boyluydu. Boyu kendisini gören gözün unutamayacağı ölçüdeydi. Kısalıkla ayıplanmazdı. İki dal arasındaki bir dal gibiydi. Kafilde bulunan üç kişiden en parlak görünümde olan o idi. Endamı en güzel olan da kendisiydi. Kendisini çevreleyip onu dinliyorlar, emrettiği zaman hemen emirlerini yerine getiriyorlardı. Kiskanılacak bir durumdaydı. Asık suratlı ve azarlayıcı değildi. Ebû Ma'bed: Vallahi bu zat, bize anlatılmış olan Kureyş'in aradığı kişidir. Ey Ümmü Ma'bed! Eğer bir fırsatını bulup görüşebilsem arkadaşlığa kabul edilmemi kendisinden dilerim, dedi."⁶⁶

4.3.4. Yolda ez-Zübeyr İle Karşılaşmaları

Ma'mer > ez-Zührî > Urve b. ez-Zübeyr'den rivâyet ettiğine göre yolda, Medine tüccarlarından olup Şam'dan Mekke'ye doğru gitmekte olan bir kafile ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile karşılaşıldı. Müslümanlar Peygamber'e (s.a.v) ve Ebû Bekir'e beyaz bir gömlek sundular. Verdiler veya giydiler de denilmiştir.⁶⁷ Temel hadis kitaplarının temas etmediği ancak siyer kitaplarının rivâyet ettiği Bureyde'nin Müslüman olmasıyla ilgili bir kısma vardır.⁶⁸

⁶⁵ "Kavmin su dağıtıcısı (sâkî) en son içer." dediler. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 230.

⁶⁶ Hâkim, *Müstedrek*, 3: 10-11.

⁶⁷ Abdürrezzak, *Musanef*, 5: 395; krş. el-Ya'murî, *Uyûn*, 1: 302 Buharî'nin rivâyetini zikretmiştir. Krş. Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", 124, her ikisinin rivâyeti de görüldüğü gibi Urve'den gelmektedir. Buna göre hadis mürseldir. Buharî'nin hadisin üst tarafını Âişe'ye kadar ulaştırmasından dolayı o kısmı mevsuldur.

⁶⁸ Kıssa şu şekildedir: Peygamber (s.a.v.), Medine'ye yaklaştığı vakit Ebû Abdullah Bureyde el-Husayb el-Eslemî, kabilesinden 70 kişi ile Peygamber'e (s.a.v.) kavuştu. Peygamber (s.a.v.), ona: "Sen kimsin?" diye sordu. O, Ben Bureyde'yim dedi. Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir'e dönüp: "İşimiz kolaylaştı ve düzeldi." dedi. Peygamber (s.a.v.), Bureyde'ye: "Kimlerdensin?" diye sordu. Bureyde: Eslem kabilesindenim, dedi. Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir'e: "Selâmete

5. MEDİNE'YE VARİŞ

5.1. Medinelilerin Peygamber'i (s.a.v.) Karşılamaı

"Medineli Müslümanlar Peygamber'in (s.a.v) geleceğini duymuşlar her sabah kuşluk vaktinden itibaren Harre denilen mevkiye kadar gelerek öğle sıcağına kadar yolunu gözlemeye başlamışlardı. Yine bir gün uzunca bekleyip evlerine döndükleri zaman Yahudilerden birisi kendi evlerinden birisinin tepesine çıkıp ortalığı gözlemeye başladı. Birden Peygamber (s.a.v) ve arkadaşlarını beyaz giysiler içerisinde gördü. Serap onların tam olarak seçilmesine mani oluyordu. Sonunda Yahudi, istemeyerek en yüksek sesi ile: Ey Araplar! İşte beklemekte olduğunuz önderiniz, diye bağırdı. Müslümanlar hemen silahlarına sarılarak Peygamber'i (s.a.v) karşıladılar ve onu Harre denilen yere getirdiler. Peygamber (s.a.v), onlarla birlikte sağ tarafa doğru gitti. Beni Amr b. Avf'a kadar geldi. Vakit, Rebûlevvel ayının bir Pazartesi günü idi."⁶⁹

Peygamber (s.a.v) ve Ebû Bekir ayağa kalktı. Daha sonra Peygamber (s.a.v) sessizce oturdu. Peygamber'i (s.a.v) daha önce görmemiş olan Ensâr onun Ebû Bekir olduğunu zannetmişlerdi. Peygamber (s.a.v) o sırada güneş altında kalmıştı, Ebû Bekir yanına gelerek örtüsünü Ona gölgelik yaptı. O zaman insanlar Onun Peygamber (s.a.v) olduğunu anladılar.⁷⁰

"Peygamber (s.a.v.), Medine'ye hicret ettiği zaman Ebû Bekir de onun devesinin tergisine biniyordu. Ebû Bekir yolda Şam'a gelip gitmesinden dolayı tanınıyordu. Bir topluluğun yanından geçerlerken orada bulunanlar Ebû Bekir'e: Yanında bulunan kim? diye sordular. Ebû Bekir: Beni doğru yola iletendir, dedi."⁷¹

erdik." dedi. Peygamber (s.a.v.): "Eslem'in kimlerindensin?" diye sordu. Bureyde: Sehm oğullarıdanım, dedi. Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir: "Ey Ebû Bekir, okun çıktı" dedi. Bureyde, Peygamber'e (s.a.v.): Sen kimsin? diye sorunca Peygamber (s.a.v.): "Ben Abdu'l-Muttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed'im ve Allah'ın elçisiyim." dedi ve onu İslâm'a davet etti. Bureyde ve beraberindekiler Müslüman oldular. Bureyde: Allah'a hamd olsun ki Sehm oğulları zorla değil, isteyerek Müslüman oldu, dedi. Sabah olunca Bureyde, Peygamber (s.a.v.): Medine'ye yanında sancak olmadan girme, dedi ve sarığını çıkardı mızrağının ucuna bağladı. Medine'ye girene kadar Peygamber (s.a.v.), önünde onu taşıyarak yürüdü. Beyhakî, *Delâil*, 2: 221.

Belazurî'de ise biraz daha ayrıntı vardır. Buna göre, Bureyde yanlarında bulunan az bir sütü Peygamber'e (s.a.v.) takdim etti. Bu sütü Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir içti. Bureyde hayvanlarının az sütü olmasından şikâyetle bulununca Peygamber (s.a.v.) onlara bereket duası yaptı. Belâzurî, *Eşraf*, 1: 309.

⁶⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 137, Pazartesi günü güneşin tepe noktasından az meylettiği Duhâ vaktinde Kuba'ya geldiler, demektedir.

⁷⁰ Beyhakî, *Delâil*, 2: 221

⁷¹ Ahmed, *Müsned*, 3: 122, "Ahmed b. Hanbel, Abdullah -Ahmed b. Hanbel- Yezid b. Harun-Hammâd b. Seleme- Sabit el-Bunânî- Enes tariki ile rivâyet eder."

Peygamber (s.a.v), Beni Amr b. Avf'ın yanında yaklaşık on küsür gece kaldı ve orada temeli takva olan bir mescid inşa etti ve orada namaz kıldı. Sonra devesine binen Peygamber (s.a.v) yoluna devam etmeye başladı. İnsanlar da Onun yanında yürümeye başladı. Bu sırada Medine'de Allah'ın peygamberi geldi, Allah'ın peygamberi geldi, denildi. Artık herkes yükseklere çıkıp Ona bakıyor ve Allah'ın peygamberi geldi, Allah'ın peygamberi geldi, diyerek sevinç gösterileri yapıyorlardı.⁷² Bu durum Medine'deki Mescid-i Nebevi'de devesinin çökmesine dek devam etti. Peygamber (s.a.v) orada o gün müslümanlardan bir grupla namaz kıldı. Bu yer; Beni Neccâr'dan, Ebû Ümâme Es'ad b. Zürare'nin himayesinde, yetim iki çocuk olan, Sehl ve Suheyl denen iki kardeşe ait, hurma kurutulan bir yerdi. Peygamber (s.a.v), devesi oraya çöktüğü zaman: "İnşâallah burası menzil", dedi. Bu sevinç içerisinde ilerleyen Peygamber (s.a.v.), Ebû Eyyûb'un evine gitti. Orada Peygamber (s.a.v.), aile fertlerine bazı sözler söylüyordu. Tam bu sırada onun konuşmasını Abdullah b. Selâm duydu. Kendisi o esnada ailesine ait olan hurmalıkta hurma toplamakta idi. Hemen onlar için toplamakta olduğu hurmaları bıraktı. Biraz hurma ile Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi. Allah Rasûlünün sözlerini işitti. Sonra ailesinin yanına döndü. Allah Rasûlünü, devesinden indikten sonra akrabalarımızın evlerinden hangisinin evi daha yakındır? diye sordu. Neccâr oğullarından Ebû Eyyûb: "Ey Allah'ın Peygamberi, benim evim yakındır! İşte evim şudur ve kapısı da budur, diye gösterdi. Peygamber (s.a.v.)"Öyleyse bizim için istirahat edecek yer hazırla!" buyurdu. Ebû Eyyûb eve gidip geldi ve Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir'e hitaben Allah'ın bereketi üzerinize olsun! İkiniz de kalkıp buyurunuz! dedi. Allah'ın Peygamberi Ebû Eyyûb'un evine gelince, Abdullah b. Selâm geldi ve şehâdet ederim ki sen, Allah'ın Rasûlüsün ve hiç şüphesiz Sen hakkı getirdin. Yahudiler benim kendilerinin efendisi ve efendilerinin oğlu olduğumu bilirler. Onları çağır da onlar benim müslüman olduğumu bilmeden önce, beni onlardan sor. Çünkü Yahudiler, eğer benim müslüman olduğumu bilirlerse hakımda bende olmayan şeyleri söyleyip iftira ederler. Bunun üzerine Allah Rasûlü onu bir tarafa gizledikten sonra Yahudilere haber gönderip çağırdı. Yahudiler yanlarına geldiklerinde, Rasûlullah "Ey Yahudi cemaati! Size yazıklar olsun, Allah'tan korkun. Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki sizler benim Allah'ın hak rasûlü olduğumu ve benim hak dini getirmiş olduğumu muhakkak bilmektesiniz. O halde müslüman olunuz!" buyurdu. Yahudiler, biz senin peygamber olduğuna bilmiyoruz, dediler. Bu sözü Peygamber'e üç defa tekrar ettiler. Daha sonra Peygam-

⁷² Buharî, "Menâkibu'l Ensâr", 45.

ber onlara: “Sizin içinizde Abdullah b. Selâm diye birisi vardır. Nasıl birisidir?” diye sordu. Yahudiler: O bizim efendimiz ve efendimizin oğludur, dediler. Peygamber (s.a.v.): “Abdullah b. Selâm müslüman olursa siz ne dersiniz?” deyince Yahudiler: Haşa, Abdullah b. Selâm hiçbir zaman müslüman olmaz, dediler. Peygamber (s.a.v.), yine: “Abdullah b. Selâm müslüman olursa siz ne dersiniz?” deyince Yahudiler: Haşa, Abdullah b. Selâm hiçbir zaman Müslüman olmaz, dediler. Peygamber (s.a.v.) üçüncü defa “Abdullah b. Selâm Müslüman olursa siz ne dersiniz?” deyince Yahudiler: Hâşa, Abdullah b. Selâm hiçbir zaman müslüman olmaz, dediler. Bu sefer Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Selâm’a hitaben: “Ey İbn Selâm, bulunduğu yerden bunların önüne çık!” buyurdu. Abdullah saklı bulunduğu yerden çıkarak ey Yahudi cemaati! Allah’tan korkun! Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a yemin olsun ki sizler onun, Allah’ın Rasûlü olduğunu ve onun hak din getirdiğini hiç şüphesiz bilmektesiniz, dedi. Yahudiler de ona: Sen yalan söylüyorsun, dediler. Bu çelişkili sözler üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Yahudileri huzurundan kovdu.”⁷³

“Bu konuşmadan sonra hurma kurutma yeri olarak kullanılan bu yeri mescid yapmak için sahibi olan iki çocuğu yanına çağırdı ve onlarla pazarlık yaptı. Ancak o iki çocuk: Yâ Rasûlullah! Biz burayı size hibe ettik, dediler. Fakat Peygamber (s.a.v), orayı hibe olarak kabul etmedi ve onlardan satın alarak mescid inşa etti. İnşaat esnasında çalışanlarla bitlikte eteğinde kerpiç taşıdı ve şöyle diyordu:

“Ey Rabbimiz, bu taşıdığımız, Hayber hamûlesi değil.

Bu ondan daha hayırlı ve daha temizdir.

Peygamber (s.a.v) yine:

Allahım, gerçek ücret âhîret ücretidir.

Ensâr ve Muhacirlere rahmet et!”

Peygamber (s.a.v), ismini bilmediğim Müslümanlardan birisinin şiirine benzeterek bunu söylemiştir. Bana; bu beyitlerden başka Peygamber’in (s.a.v) birisinin şiirine tam olarak benzeterek şiir söylediğine dair hadis ulaşmadı. Ancak Peygamber (s.a.v), mescidin inşasında çalışanları sevke getirmek için şiir okumuştur.”⁷⁴

⁷³ Buharî, “Menâkibu’l-Ensâr”, 45.

⁷⁴ Ebû Bekir Abdirrezzak, *Musannef*, 5: 395; Zubeyr ile karşılaşmaları ve Yahudi’nin Medinelilere seslenmesi için bk. Hâkim, *Müstedrek*, 3: 12, el-Ya’murî, *Uyûn*, 1: 302-303.

6. SİYER VE HADİS ESERLERİNDEKİ HABERLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. Müşriklerin Tuzağının Peygamber'e (s.a.v.) Haber Verilmesi İle Alakalı Rivâyet

Yukarıda müşriklerin tuzağı ile alakalı rivayeti ilgili yerde vermiştik. Hadis kaynaklarında olmayan başka bir rivayette şudur: “Müşrikler Peygamber’i (s.a.v.) hapsedmek, öldürmek veya Mekke’den çıkarmak istedikleri vakit amcası Ebû Talib: Müşriklerin sana ne yapacaklarını biliyor musun? sorusuna Peygamber (s.a.v.): “Beni hapsedmek, öldürmek veya Mekke’den sürmek istiyorlar” diye cevap verince Ebû Talib: Bunu sana kim haber verdi? diye sorunca Peygamber (s.a.v.): “Rabbim diye cevap verir.”⁷⁵ İslam Tarihi kaynaklarında gelen bu rivayet Ebû Tâlib’in hicretten üç sene önce ölmesinden dolayı asılsızdır. Bu olayı Peygamber’in (s.a.v.) amcasının kızının haber verdiğiğine dair rivayet ise hem seneden hem de metnen daha sağlam bir rivayettir. Gerek Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde gerekse Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde -ittelea aleyhi Rabbihi- ifadesinden İslam dininin geleceği açısından çok önem arzeden bir olayın Cibrîl tarafından bildirildiği izlenimi uyanmaktadır. Bu düşüncemizi ayrıca Peygamber’in (s.a.v.) hicret için Rabbinden izin beklediğine dair rivayetler de desteklemektedir. Ayrıca İbn Sa’d’ın rivayetinde yer alan Ümmü Bekir b. el-Musavvir hakkında da ilgili eserlerde bir bilgi yoktur. Her ne kadar hadis edebiyatında olmasa da siyer kitaplarında geçen şeytanın Necid’li bir adam kılığında gelip toplantıya katılması şeklindeki rivayetin de⁷⁶ aslı olmadığı bellidir. Çünkü kim onun şeytan olduğunu anladı? Eğer biliniyorsa niçin müdahale edilmedi, yok bilinmiyorsa sonra bu şahısın şeytan olduğu nasıl anlaşıldı? Yine böylesine önemli bir toplantıya hangi sıfatla katıldığı gibi sorular cevapsız kalmaktadır.

6.2. Peygamber’in (s.a.v.) Evinin Kuşatılması İle İlgili Rivâyetler:

Abdurrezzâk (ö. 211/826) ve Buharî’nin rivâyetlerinde müşriklerin evi kuşatması ve orada gelişen olaylar hakkında bilgi verilmemesine karşın İbn Sa’d evin kuşatılması ve buna dair gelişmeleri şu şekilde rivâyet eder. “... Peygamber (s.a.v.) dışarı çıktı. Müşrikler kapının önünde oturuyorlardı. Peygamber (s.a.v.) yerden almış olduğu bir avuç toprağı başlarına serpti ve o esnada da -Yasin!- süresini “*em lem tünzirhum lâ yû’minûn*”, âyetine kadar okudu ve aralarından geçip gitti. Oradan geçmekte olan birisi onlara “Siz burada ne bekliyorsunuz?” diye sordu. Onlar da Muhammed’i, diye cevap verdiler. O vakit şahıs Allah sizleri muvaffak

⁷⁵ Salihî, *Sübülü’l-hüdâ*, 2: 234.

⁷⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126.

etmesin ve elinizi boşa çıkarsın! dedi. O sizlerin aranızdan geçip gitti ve başınıza da toprak saçtı, dedi. Bunun üzerine vallahi biz onu hiç görmedik, dediler ve daha sonra başlarına serpilmiş toprağı silkelediler. Böyle yapanlar; Ebû Cehl, el-Hakem b. Ebi'l-As, Ukbe b. Ebî Muayt, en-Nadr b. el-Haris, Ümeyye b. Halef, İbnü'l-Gaytala, Zem'a b. el-Esved, Tuayme b. Adıyy, Ebû Leheb, Übeyy b. Halef, Nübeyh b. el-Haccac, Münebbih b. el-Haccac'dı. Onlar bu şekilde sabahladılar. Ali yataktan kalktı. Ona Peygamber'i (s.a.v.) sordular o da bir şey bilmiyorum, diye karşılık verdi. Peygamber (s.a.v.) ise Ebû Bekir'in evine gitti orada geceledi. Daha sonra Ebû Bekir ile birlikte Sevr mağarasına gittiler ve girdiler."⁷⁷ Burada İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) temas etmediği, ancak İbn İshâk'ın (ö. 151/765)⁷⁸ biraz daha detayla verdiği bir bilgi dikkat çekmektedir. Rivâyet şöyledir: "Ebû Cehil, Peygamber'in (s.a.v.) kapısının önünde toplanan müşriklere: "Muhammed'in iddiasına göre sizler ona tabi olur, Müslüman olursanız, Arab olan ve olmayanlara hükmedecekmışsınız! Öldükten sonra diriltilecek, Ürdün bahçeleri gibi bahçelere kavuşacaktıymışsınız. Eğer dediklerini yapmazsanız, öldürülüp ölümden sonra tekrar diriltilip sizler için hazırlanmış cehennemde yanacaktıymışsınız!" dedi. O sırada kapıya çıkan Peygamber (s.a.v.) Ebû Cehil'e hitâben: "Evet bunları söyleyen benim. Cehenneme girip yanacak olanlardan birisi de sensin." dedi."⁷⁹ İbn İshak'ın bu rivayetin senedinde Yezîd b. Ebî Ziyâd isimli bir râvî bulunmaktadır. Hakkında Buhârî: "Münkerü'l-hadis",⁸⁰ Tirmizî: "Daifu'l-hadis",⁸¹ Nesâî: "Metrûku'l-hadis"⁸² derken⁸³ Ebû Hâtim: "Münkerü'l-hadis, daifu'l-hadis, zâhibu'l-hadis",⁸⁴ sanki hadisi mevzu gibidir."⁸⁵ diyerek tenkit etmişlerdir.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 228.

⁷⁸ Krş. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 362.

⁷⁹ İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 362.

⁸⁰ Münkerü'l-hadis: Zehebî ve Sehavî'ye göre cerhin 5. Irakî'ye göre 4. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şiga. Böyle bir ravinin hadisleri itibar için alınır. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1987), 112.

⁸¹ Daifu'l-hadis: Zehebî'ye göre cerhin 5. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şiga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis itibar için alınır. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 163.

⁸² Metrûku'l-hadis: Metrûk ravi manasında kullanılır (Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 99).

⁸³ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib* (Haydar-Abâd: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Mearifi'n-Nizamiye, 1327), 11: 330-331.

⁸⁴ Zâhibu'l-hadis: Zehebî ve Sehavî'ye göre cerhin 3., Irakî'ye göre 2. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şiga. Böyle bir ravinin hadisi hiçbir suretle alınmaz (Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 162).

⁸⁵ Abdurrahman b. Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952), 9: 263.

6.3. Müşriklerin Evi Kuşatma Vakti İle İlgili Rivâyetler

Hadis kaynaklarında, müşriklerin Peygamber'in (s.a.v.) evini ne zaman kuşattıklarına dair bir bilgi yoktur. Buna dair bilgiler İslâm Tarihi kaynaklarında yer almaktadır. İbn İshâk, akşamdan sonra olduğunu "... gecedden bir miktar geçince kapısının önünde toplanıp evi gözetmeye başladılar." ifadeleriyle belirtmektedir.⁸⁶ Müşriklerin Peygamber'in (s.a.v.) evini gündüzün kuşatmalarının zor olduğu şüphesizdir. Çünkü müşriklerin ileri gelenlerinin, Peygamber'in (s.a.v.) evinin önünde toplanmaları, diğer Müslümanların dikkatini çekip Hâşimoğullarına haber vermelerine sebep olabilir. Siyer kaynaklarına göre, müşrikler için gizli olması için Dârünnedve'deki toplantıya Hâşim Oğullarından, Ebû Leheb'ten başka kimseyi almamışlardı. Bundan dolayı müşriklerin evi akşamdan önce kuşatmaları muhal görülmektedir.

6.4. Peygamber'in (s.a.v.) Evden Hicret İçin Ne Zaman Ayrıldığına Dair Çelişkili Rivâyetler

Bu konuda gelen rivayetleri iki ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar:

Birinci İhtimal: Peygamber (s.a.v.) öğle sıcağında hiç alışık olunmayan bir saatte Ebû Bekir'in evine gitti. Hicretle ilgili yol hazırlıkları derhal yapıldı ve hemen yola çıkıldı. Buharî ve Abdurrezzâk'tan gelen rivayetler bu yöndedir. Buharî'nin rivâyetlerinde konuyla ilgili haber; "Âişe dedi ki: Onlar için hızlı bir şekilde yolluk hazırladık. Onlar için bir dağarcığa yiyecek hazırladık. Esmâ bintu Ebî Bekir kuşağını kopardı ve onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bundan dolayıdır ki Esmâ; zâtu'n-nıtakeyn, olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir, Sevr denilen mağaranın bulunduğu dağa ulaşmışlardır. Orada üç gece kalmışlardır."⁸⁷ şeklinde gelmektedir.

Elimizdeki haberlerden Cibril'in Hz. Peygamber'e (s.a.v.) müşriklerin almış olduğu kararı nerede ve ne zaman bildirdiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Şayet Cibril kendisine durumu kendisine ilettiği zaman evinde değilse o vakit evine gidip Ali'ye gerekli bilgileri ve yapacağı şeyleri söyledikten sonra doğruca Ebû Bekir'in evine gitti. Buna göre;

a- Öğlenin kan sıcağında gerçekleşmiş ve gerekli yol hazırlıkları yapıldıktan sonra geceyi beklemeden hemen yola çıkmıştır.

b- Ya da hemen yola çıkılmayıp Ebû Bekir'in evinde geceye kadar istirahat edilip daha sonra yola çıkmıştır.

⁸⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127; krş. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 361.

⁸⁷ Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", 45.

Her iki ihtimalde de müşrikler Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evini kuşattıkları vakit o hiçbir zaman evinde bulunmamaktaydı. Peygamber'in (s.a.v.) alışık olunmayan bir vakitte Ebû Bekir'in evine gittiği hususunda hem hadis hem de siyer kitapları ittifak halindedirler. Müşriklerin evini kuşatmalarına dair rivayetler ise tamamen siyer kitaplarında gelmektedir.⁸⁸

İkinci İhtimal: Peygamber (s.a.v.) Cibril kendisine durumu iletince sevinçle Ebû Bekir'e gelip yol hazırlıkları hakkında konuşulduktan sonra kendi evine dönmüştür. Evinde Ali'yle görüşüp durumu ona haber vermiştir. Peygamber (s.a.v.) akşamdan sonra bir vakitte evini terk edip Ebû Bekir'in evine gelip ve geceye kadar da istirahat edildikten sonra gündüzün hazırlanan yol azıklarını yanlarına alıp hicret için evi geceleyin terk ettiler. İbn Sa'd'taki rivâyet bu şekildedir.⁸⁹ Buharî ve Abdurrezzâk'ın rivâyetlerinde Peygamber'in (s.a.v.) evine, Ebû Bekir'in evinden ayrılıp döndüğüne dair açık bir ifade yoktur. Bu İbn Sa'd'taki rivayet için de geçerlidir. Ancak İbn Sa'd'ın rivayetinde satır aralarında "... Peygamber (s.a.v.) kapının önüne çıktığında Müşrikleri kapının önünde oturuyor buldu. Bir avuç toprak aldı."⁹⁰ şeklinde gelen ifadelerden Peygamber'in (s.a.v.) evine tekrar döndüğüne dair ip uçları bulabilmekteyiz. Bir diğer siyer âlimi İbn İshâk'ta⁹¹ da buna dair ifadeler yer almaktadır.⁹² Bu konuda hadis ve siyer kitaplarında gelen rivayetler topluca değerlendirildiği vakit; Buharî ve Abdurrezzâk'ın rivâyetlerinde gelen yol hazırlıkları, geceleyin yapılacak olan hicret için, günün bu saatinde yapılmış olduğu düşünülebilir. Peygamber'in (s.a.v.), Abdurrezzâk ve İbn Sa'd rivâyetinde geldiği üzere Ali'ye yatağında o gece yatması için emir vermesi Peygamber'in (s.a.v.) Ebû Bekir'in evinden tekrar evine döndüğü düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu takdirde oradan geçmekte olan bir müşrik: "Siz burada ne bekliyorsunuz? diye sordu. Onlar da: Muhammed'i, diye cevap verdiler. O vakit şahıs: Allah sizleri umduğunuza erdirmesin ve elinizi boşa çıkarınsın! dedi. O sizlerin aranızdan geçip gitti ve başınıza da toprak saçtı, dedi."⁹³ ifadelerinin bir anlamı olabilir. Beyhakî'nin Ebû Abdillah-Ebû Bekir- Ahmed b. İshâk- Mûsa b. el-Hasen- b. 'İbâd- Affan b. Müslimes-Sırrî b. Yahya- Muhammed b. Sirîn tariki ile yapmış olduğu rivâyette hicretin gece olduğuna dair "Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir ile birlikte gece

⁸⁸ Bk. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 360.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 52.

⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 52.

⁹¹ Bk. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 363.

⁹² İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126.

⁹³ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126-127.

yola çıktılar ve mağaraya vardılar.” şeklinde açık ifadeler vardır.⁹⁴ Bu rivâyeti ayrıca başka bir senetle de rivâyet etmiştir.⁹⁵ Bu takdirde bu bilgilerin Buharî’ye ulaşmadığı düşünülebilir.

6.5. Develerin Satın Alınması ve Esmâ’nın Yolluk Hazırlaması İle Alakalı Rivâyet

Buharî ve Abdurrezzâk’da Peygamber’in (s.a.v.) yolculuk için bineceği deveyi satın almakla ilgili konuşma ile Esmâ’nın yollukların ağzını bağlaması, Ebû Bekir’in evinde cereyan ederken⁹⁶ İbn Hişâm’ın, İbn İshâk’tan yapmış olduğu rivâyette olayın Sevr mağarasından çıkış esnasında olduğu rivâyet edilmektedir.⁹⁷ Ancak dikkatlice bakıldığı zaman bu konuşmaların mağaranın önünde yapılması mümkün değildir. Çünkü gizlice gitmekte olan birilerinin dar zamanda böyle konuşması muhal gözükmemektedir. Esmâ’nın dağarcıkları mağaranın önünde bağlaması yine imkânsız görülmektedir. Çünkü uzun yol hazırlığı için hazırlanan tahminimiz ağırca da olan dağarcığı bağlamaksızın mağaranın yanına nasıl getirdi? sorusu cevapsız kalmaktadır. Şayet bir binekle getirdiği düşünülse Mekke’den nasıl çıktığı sorusu cevapsız kalmaktadır. Bundan dolayı bu olayların Ebû Bekir’in evinde cereyan ettiklerini söyleyebiliriz.

6.6. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Evden Çıkış Şekli İle İlgili Rivâyetler

Hadis kitaplarında Peygamber’in (s.a.v.) evden çıkış şeklinden ziyade, “Evden çıktı ve dağdaki mağaraya Ebû Bekir ile gitti.” şeklinde bilgiler varken⁹⁸ siyer kitaplarında bu konuda değişik bilgiler yer almaktadır. Mesela, İbn Mende ve başkaları bu konuyla alakalı olarak: “Peygamber’in (s.a.v.) cariyesi Mâriye, hicret gecesi Peygamber (s.a.v.), duvardan aşırıp gitmesi için başını önüne eğdi. Bu şekilde duvarın üstüne çıkan Peygamber (s.a.v.), böylece müşriklerden kaçmış oldu.”⁹⁹ şeklindeki rivâyetiyle, Peygamber’in (s.a.v.) duvardan kaçtığını söylerken, diğer siyer kitapları onun, müşriklerin üzerine toprak serptikten sonra gittiği, şeklindeki rivâyet¹⁰⁰ birbiriyle çelişmektedir. Bu problem, siyer kaynaklarının kendi iç meselesi olmakla beraber “... toprak serpti ve gitti.” şeklindeki haberler, İbn Mende ve başkalarının Mariye’den yapmış olduğu bu rivâyette

⁹⁴ Beyhakî, *Delâil*, 2: 476.

⁹⁵ Beyhakî, *Delâil*, 2: 477.

⁹⁶ Buharî, “Menâkıb”, 45, Abdurrezzâk, *Musannef*, 5: 396.

⁹⁷ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126.

⁹⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, 5: 396.

⁹⁹ Sâlihî, *Sübülü’l-Hüdâ*, 3: 234.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 126.

meçhûl kişilerin bulunmasından dolayı daha sağlamdır. Ayrıca Mariye'nin Medîne'ye hicretten sonra Mısır'dan geldiği de düşünülürse¹⁰¹ bu rivayetin aslının olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

6.7. Sevr Mağarasına Doğru Gidiş

Beyhakî'nin *Delâil*'de rivayet etmiş olduğu, "O gece Peygamber (s.a.v.) yalınayak yürüdü. Yürümekten ayakları acıdı. Bu durumu görünce Ebû Bekir, Peygamber'i (s.a.v.) sırtında taşıdı. Bu şekilde zor bir şekilde mağaraya geldiler ve onu sırtından indirdi."¹⁰² şeklinde gelen habere göre Allah Rasûlü gece boyunca yalınayak yürümüştür. Kayalık bir mıntıkada yürüneceği daha önce bilinmesine ve bütün yol hazırlıklarının yapılmış olmasına rağmen ayağa giyilecek bir ayakkabı veya benzeri bir şeyin alınmamış olması manidardır. Ayrıca Ebû Bekir'in Peygamber'i (s.a.v.) ayaklarının acımasından dolayı sırtında taşıması hadisesi ise olsa olsa bir mik-tardır. Yoksa bütün bir gece veya uzun bir zaman dilimi olmasa gerek.

6.8. Mağarada Gelişen Olaylar

Abdurrezzâk ve Hâkim, bir örümceğin mağaranın ağzına ağ ördüğüne dair rivâyetlerden başka herhangi bir gelişmeden bahsetmezlerken tabakât, siyer ve delâilu'n-nübüvve türü kitaplar yabanî güvercinin yuva yapması, ağacın bitmesi gibi çok değişik olayları rivâyet etmektedirler. Mağara ilgili rivâyetlerin tamamı, Ebû Mus'ab el-Mekkî'den rivâyet edilmektedir. Senette bulunan Avn b. Amr el-Kaysî, münkeru'l-hadis ve meçhul birisidir. Ebû Mus'ab ise meçhûl birisidir. Bundan dolayı bu haberlerin sihatinin sağlam olmadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır.¹⁰³

Mağarada ne yediklerine dair Ahmed b. Hanbel'in rivayet etmiş olduğu "Ebû Bekir ile beraber mağarada birkaç gün kaldık. Yanımızda yiyecek olarak yalnızca Arak ağacının meyvesi vardı"¹⁰⁴ rivayeti, Buharî'nin *Sahîh* ve Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde gelen rivâyetlerle ters düşmektedir. Bilindiği gibi o rivâyetlerde Ebû Bekir'in kölesi Âmir onların yanında sürüyü geceletmekte ve onlarda hayvanların sütünü içmekte idiler.¹⁰⁵ Ayrıca Ahmed'in rivâyetinde mağara açıkça geçmemektedir. Bu sebepten dolayı bu rivâyetin hicrete hamledilemeyeceğini bunun başka bir kısma ile alakalı olacağını zannediyoruz.

¹⁰¹ Aynur Uraler, "Mâriye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 63.

¹⁰² Beyhakî, *Delâil*, 2: 477.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229; Beyhakî, *Delâil*, 2: 482.

¹⁰⁴ Ahmed, *Müsned*, 3: 487.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229.

6.9. Peygamber'e (s.a.v.) Amcasının Sözleri

Müşrikler Peygamber'i (s.a.v.) hapsetmek, öldürmek veya Mekke'den çıkarmak istedikleri vakit amcası Ebû Talib: "Müşriklerin Sana ne yapacaklarını biliyor musun?" şeklindeki sorusuna, Peygamber (s.a.v.): "Beni hapsetmek, öldürmek veya Mekke'den sürmek istiyorlar." diye cevap verince Ebû Talib: "Bunu sana kim haber verdi?" diye sorunca Peygamber (s.a.v.): "Rabbim" şeklinde verdiği cevap ise asılsızdır. Çünkü müşriklerin tuzakları ile alakalı kıssa hicretten hemen öncedir ve 'Ebû Talib bu olaydan üç sene önce vefat etmiştir.'¹⁰⁶

6.10. Sürâka'ya Verilen Emanın Kim Tarafından Yazıldığı

Peygamber'in (s.a.v.) emân yazması için emrettiği kişi hakkında Ahmed¹⁰⁷, Buharî ve Abdurrezâk, Âmir b. Führeyre derken, İbn Hişâm'ın¹⁰⁸ İbn İshâk'dan yapmış olduğu rivayette, Ebû Bekir olduğu ifade edilmektedir. Buharî, Abdurrezâk ve İbn İshâk'ın rivayetlerinin ez-Zührî kanalıyla olduğu, Ebû Bekir'in Mekke'de okuma yazma bilenlerden birisi olduğu da¹⁰⁹ göz önüne alınırsa emânı yazanın Ebû Bekir olduğu daha muhtemel gözükmektedir.

6.11. Yoldaki Çobanın Kimliği

Yoldaki çobanın kimliği hakkındaki rivayeti Beyhakî "Ebû Abdillah- Ebû Bekir Ahmed b. İshâk b. Eyüb- Muhammed b. Galib- Ebû'l-Velid- Ubeydullah b. İ'yâd b. Lakît- Kays b. en-Numan"¹¹⁰, tarikiyle rivâyet eder. Ahmed b. Hanbel ise; Abdullah- Ahmed b. Hanbel- Ebû Bekir b. Ayyaş- Âsım- Zirr- İbn Mesud tarikiyle şunu rivâyet eder: İbn Mesud dedi ki: "Mekke'de Ukbe b. Ebî Muayt'ın koyunlarını otlatıyordum. Ergenlik çağında bir gençtim. Rasûlullah ve Ebû Bekir yanıma gelmişlerdi. Müşriklerden kaçıyorlardı. Peygamber (s.a.v.): Ey delikanlı, bize içirecek sütün var mı?"¹¹¹ Bu haber, bu konuda gelen diğer rivâyetlerle çelişmektedir. Çünkü Abdullah b. Mesud hicretten önce müslüman olmuş, bu uğurda eziyetlere katlanmış ve Habeşistan'a hicret etmiş birisidir.¹¹² Yukarıdaki sözlerinden onun hicret esnasında müslüman olmuş izlenimi uyanmaktadır. Bu ise bilinen tarihi vakıya ters düşmektedir. Çobanla ilgili kıssa tamamıyla sahîh kaynaklarla örtüşmesinden dolayı *Müsned*'de gelen bu

¹⁰⁶ Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 3: 234.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 176.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 135.

¹⁰⁹ Mustafa Köylü, *İlk Dönem İslâm Eğitim Tarihi* (İstanbul: Ensar Yay., 2017), 59.

¹¹⁰ Beyhakî, *Delâil*, 2: 497.

¹¹¹ Ahmed, *Müsned*, 1: 2.

¹¹² İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mesud" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 114.

farklılığın rivayet esnasında, anlatıştaki ifade bozukluğundan olduğu söylenebilir.

6.12. Bureyda Kıssası

Bureyda kıssası ile alakalı temel hadis kitaplarında bir habere rastlamadık. Belazurî'nin, "Medine'ye yaklaştıkları vakit"¹¹³ şeklinde başlayan rivâyetinden anlaşıldığına göre bu olay Kuba'dan önce gerçekleşmiş izlenimini vermektedir. Ancak hicretle ilgili rivayetleri veren Abdurrez-zâk ve Buharî bu konuya hiç temas etmemektedir. Hicretin bu kısmına dair gelen haberler, İslâm tarihi kaynaklarından gelmektedir.¹¹⁴ Olayı bir bütün halinde rivayet eden İbn Sa'd'ta bu olaya temas etmemiştir.

6.13. Yolda Talha ve Zübeyr'le Karşılaşmaları

Buharî, konuyla ilgili kısmı: "Müslümanlardan deve kafilesi içinde gelmekte olan Zübeyr b. el-Avvâm'la karşılaştılar. Bu kabile Şam'dan gelmekte olan tacirlerdi. Zübeyr, Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir'e beyaz maşlahlar giydirdi." şeklinde vererek, yalnızca Zübeyr'den bahsetmekte, Talha'nın varlığından hiç bahsetmemektedir.¹¹⁵ İbn Sa'd ve siyer âlimleri ise, Zübeyr b. Avvâm'ı zikretmeyip, Talha'yı zikretmektedirler.¹¹⁶ Semhûdî ve diğerleri İbn Hacer'in "Her ikisinin de Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir'e hediyeler vermesi ihtimal dâhilindedir. Siyer kitaplarında ise Talha olduğu rivâyetleri vardır. Evla olan her iki rivâyeti cem' etmektir. İbn Ebî Şeybe'deki rivâyet bunu teyit etmektedir. Eğer bu da olmazsa Sahîh'teki rivâyet en doğru rivâyettir."¹¹⁷ ifadelerini naklederek, bir uzlaşma yoluna gittikleri gözlenmektedir.

6.14. Yahudi, Peygamber'i (s.a.v.) Nerede Gördü?

Bütün eserlerde "Yahudi'nin birisi kendi evlerinden birisinin tepesine çıkıp ortalığı gözlemeye başladı. Birden Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşlarını beyaz giysiler içerisinde gördü. Serap onların tam olarak seçilmesine mani oluyordu. Sonunda Yahudi en yüksek sesi ile: Ey Araplar! İşte beklemekte olduğunuz önderiniz, diye bağırdı."¹¹⁸ şeklindeki rivâyette, bu Yahudi'nin gelenleri Kuba'daki evinden mi yoksa Medine'deki evinden mi gördüğüne dair bir açıklık yoktur. Ancak rivâyetlerin siyak ve sibakından Kuba'da gördüğünü anlamaktayız. Hadis ve tarihi haberler

¹¹³ Belazurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 308.

¹¹⁴ Bk. İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 135.

¹¹⁵ Buharî, "Menâkibu'l-Ensâr", 45.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 229.

¹¹⁷ Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, 1: 244.

¹¹⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 98.

Kuba'nın Medine'den sayıldığı intibainı uyandırmaktadır. Böyle düşünüldüğünde haberleri Kuba'daki evinden görmüştür, şeklinde düşünmemiz gerekir. Çünkü Kuba, Medine'ye 8-10 km'dir. Bunu "... Rasûlullah, beraberindekiler ve karşılayıcılarıyla beraber Medîne'nin sağ tarafına meyledip yola koyuldu."¹¹⁹ ifadesi de desteklemektedir.

6.15. Kuba'da Kimin Evine Misafir Oldu?

Hadis kaynaklarında Peygamber (s.a.v) ve yanındakilerin Amr b. Avf'ın yanına indiklerine dair rivâyet vardır.¹²⁰ Ancak kimin evinde misafir kaldığına dair açıklayıcı bir bilgi yoktur. Beyhakî, Külsüm b. el-Hidm'e misafir olduğunu belirtir.¹²¹ Siyer âlimleri bu konuda Külsüm b. Hıdm ve Sa'd b. Hayseme arasında ihtilaf etmişlerdir. İbn İshâk (ö. 151/765)¹²², Külsüm'un evine indiğini doğrusu da budur dedikten sonra, Sa'd b. Hayseme'nin evinde de ashabıyla konuştuğu¹²³, şeklinde uzlaşmacı bir yaklaşım sergiler. İbn Sa'd da buna katılır.¹²⁴

6.16. Kuba'da Kaç Gün Kaldı?

İbn İshâk¹²⁵, ve Beyhakî¹²⁶, Hz. Peygamber'in Kuba'da üç gün kaldığını söyler, ancak daha fazla kaldığını söyleyenlerin olduğunu da belirtir. Yine Beyhakî, Mecma' b. Yezid'ten Kuba'da 22 gün kaldığına dair bir rivâyeti zikreder.¹²⁷ Görüldüğü gibi İslâm tarihi kaynaklarıyla, hadis kitapları arasında Peygamber'in (s.a.v.) Kuba'da kaç gün kaldığına dair ihtilaf vardır. Buharî, Peygamber'in (s.a.v.) Rebülevvel ayının hangi Pazartesi günü vardığına dair bir bilgi vermemiştir. Abdurrezzâk ise bundan hiç bahsetmemiştir. Ancak her ikisi de Peygamber'in (s.a.v.) Kuba'da on günden fazla kaldığına dair "Bid'a aşarata leyleten."¹²⁸ ifadesini açıkça belirtmişlerdir. Bazı siyer âlimleri ise üç-dört gün kaldığını ileri sürmektedirler.¹²⁹ Peygamber'in (s.a.v.) Kuba Mescidi'nin inşaatı müddetince burada kaldığı düşünülürse¹³⁰, Buharî'nin rivâyeti daha makul görülmektedir. Tarihçilerden Vakidî'nin Kuba'da 14 gece kaldı şeklindeki ifadeleri de¹³¹, Abdurrezzâk ve Buharî'nin düşüncelerine destek vermektedir.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 137.

¹²⁰ Hâkim, *Müstedrek*, h. no: 4272, 3: 9.

¹²¹ Beyhakî, *Delâil*, 2: 500.

¹²² İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 138.

¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 233.

¹²⁴ İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 382.

¹²⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 139.

¹²⁶ Beyhakî, *Delâil*, 2: 500.

¹²⁷ Beyhakî, *Delâil*, 2: 501.

¹²⁸ Buharî, "Menâkıb", 45, Abdurrezzâk, *Musannef*, 5: 396.

¹²⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2: 139; Beyhakî, *Delâil*, 2: 500.

¹³⁰ İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 382.

¹³¹ İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 382.

6.17. Medine'ye Giriş Vakti

Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas'tan: "Peygamberiniz, Pazartesi günü doğdu, Pazartesi günü Mekke'den çıktı, Pazartesi günü peygamber oldu, Pazartesi günü Medine'ye girdi ve Pazartesi günü vefat etti."¹³² sözünü rivâyet eder. Buhârî, Zührî'den rivâyetinde öğle sıcağında girdiğini rivâyet etmektedir.¹³³ Bu hususta İbn Kesîr şunları söyler: Müslim'in Berâ'dan olan rivâyetinde "... gece geldik, halk kimin evine misafir olacak diye çekişti."¹³⁴ ifadelerinden Peygamber'in (s.a.v.) Medine'ye giriş vaktinin gece olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Peygamber'in (s.a.v.) Cuma namazını Medine-Kuba arasında Ranûna'da kıldığı bilindiğine göre Peygamber'in (s.a.v.) Medine'ye gece girdiği ifadesi oldukça sıkıntı meydana getirmektedir. Çünkü Medine Kuba arasının yaklaşık 10 km olduğu göz önüne alınırsa bu mesafeyi Cuma namazından sonra gece vaktine kadar alması ihtimali, az olsa gerek. Yukarıda İbn Kesîr'in bu ifadeleri de buna matuf olsa gerek. Siyer âlimlerinin hicretle alakalı haberleri verirken kullanmış oldukları ifadelerle bakıldığı zaman, mesela Semhûdî'de¹³⁵ olduğu gibi o; "Medine arazilerine giriş başlığı" altında Kuba'da geçen hadiseleri anlatmış, Medine şehrinin içerisine girdikten sonraki olayları da "Medine'nin içerisine giriş" başlığı altında incelemiştir. Böyle düşünüldüğü zaman Kuba'nın sanki Medine'nin mücavir sınırlarına dâhilmiş gibi bir izlenim uyanmaktadır. Böyle kabul edildiği takdirde Peygamber'in (s.a.v.) Medine hudutlarına varması Pazartesi günü öğle sıcağında olmuştur. Böylece İbn Abbas'tan rivâyet edilen haber yerini bulmuş olur. Medine'nin tam içerisine ise Cuma günü zeval vakti varmıştır, diyebiliriz.¹³⁶

7. DEĞERLENDİRME

Yaptığımız araştırmada görüldüğü gibi, elimizdeki hadis kaynakları hicret olayının ana hatlarını ortaya koymaktadır. Tâli bilgiler ise yok denecek kadar azdır. Bunun sebebi hadis eserlerinin muhtevası gereği olayı oldukça sade bir şekilde rivâyet etmeleri, tarihçiler gibi olayı tarihten değil hadis zaviyesinden incelemeleridir. Hadiste otorite olan Buhârî bile hicretle alakalı rivâyetleri başka başka yerlerde rivâyet etmiş ancak olayın önemine binaen Menâkibu'l-Ensâr'da rivâyetleri alt alta getirerek olayı bir bütün halinde sunmaya gayret etmiştir. Metinde görüldüğü gibi hicret öncesi Dârunedve'deki olaylara Buhârî hiç temas etmemiştir.

¹³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 277; 6: 110, 118; krş. İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 363.

¹³³ Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 45.

¹³⁴ Müslim, *Sahîh*, "Fedâilu's-Sahâbe", 1.

¹³⁵ Bk. Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, 1: 244.

¹³⁶ İbn Kesîr, *Sîre*, 1: 381.

Kendisi gibi bir muhaddis olan Abdurrezzâk ise Dârunedve'deki olayları *Musannef*'inde rivayet etmiştir.

Yukarıda verilen bilgilerden mağarada gelişen olaylar, Ebû Büreyde'nin müslüman olması, Surâka kıssasındaki bazı gelişmeler, Kuba'da kimin evine misafir oldu? gibi tâli diyebileceğimiz bilgilerin hadis kaynaklarından ziyade siyer ve benzeri kitaplarda oldukça geniş yer tuttuğu görülmüştür. Ancak bütün bu haberlerin amel edilemeyecek kadar zayıf veya uydurma olduğunu söylemek de oldukça zordur. Özellikle İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında verilen bilgilerin senetle rivâyet edilmesi, müellifin eserinin değerini artırmakta, hatta ondan istifade edilmeyi zorunlu kılmaktadır. Gerek hadis kitaplarında gerekse siyer kitaplarında Hicret'le alakalı gelen rivayetler Âişe- Urve- Zührî senediyle gelmekte ve buradan sonra rivayet zincirinde ayrılmalar olmaktadır. Özellikle Buharî'nin kendisinde önce telif edilmiş olmasına rağmen siyer müelliflerinin rivayetlerine iltifat etmediğini görmekteyiz. Ahmed b. Hanbel ise kendisinden önceki hadisçi Abdurrezzâk'tan rivayette bulunmuşken Buharî, kendi sıhhat şartlarına uymadığından dolayı ondan konuyla alakalı rivayette bulunmamıştır.

SONUÇ

Çalışmamızın sonunda hadis literatüründe gelen haberlerle bir siyer yazılabileceğine inanmaktayız. Siyer kitapları her ne kadar isnada önem vermiş olsa da, onların sahih hadis kaynaklarının senetleri kadar güvenilir olmadığı bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki hadis kaynaklarının daha gerçekçi olduğu gözlenirken, siyer kaynaklarının daha muhayyel, olağanüstü yönlerinin ağır bastığı gözlenmektedir. Özellikle bu durum Delâilü'n-Nübüvve gibi eserlerde yoğunlaşmaktadır. Makalemizde özellikle mağarada gelişen olaylarla ilgili ele alınan rivayetler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu da hadis rivayetlerinin siyer rivayetlerini denetleyici, tashih edici bir özelliğinin olduğunu gündeme getirmektedir.

Tarih geçmişten ibret alınıp geleceğe daha iyi bakmak için okunuyorsa, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek olan hayatının da senet ve metin olarak daha sağlam olan kaynaklardan öğrenilmesi zorunluluğu vardır. Ancak hadis ve siyerin farklı alanlar olduğu, siyerin isnat sistemi için uygun bir alan olmadığı kabul edilse bile İslam tarihi ve siyer kitaplarında gelen bazı haberlerin tekrar senet ve metin kritiği yapılarak gözden geçirilmesi gerektiğine inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, Ebû Bekir. *el-Mûsannağ*. Ma'mer b. Râşid'in el-Câmi' isimli eseri ile beraber. Thk. Habiburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslamî, 1983.
- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *el-Mûsned*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Askalanî, Ahmed b. Ali b. Hacer, Ebû'l-Fadl. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1987.
- Belâzurî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Ensâbu'l-eşraf*. Thk. Suheyl Zekkar- Riyâd Zirikli. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Belâzurî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Futûhu'l-buldân*. Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ'. 1 Cilt. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *Delâilu'n-nübüvve*. Thk. Abdu'l-Mu'tî Kal'acî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. el-Muğire. *el-Câmiu's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. el-Muğire. *et-Tarihu'l-kebîr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmaniye, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullah b. Mesud". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 1: 114-117. Ankara: TDV Yayınları.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâburî. *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*. Thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Tarihu'l- Hamîs fî Ahvali Enfesi Nefs*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Abdî'l-Berr, Yusuf b. Abdillâh. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban el-Bustî. *es-Sikât*. Thk. Şuayb Arnavud. 9 Cilt. Beyrut: Dairetu'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1991.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Siretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Saka-İbrahim el-Eybârî-Abdu'l-hafîz eş-Şelebî. 2 Cilt. Beyrut: 1971.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Siretu'n-nebeviyye*. Thk. Taha Abdurrauf Sa'd. 2 Cilt. By: ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ ed-Dimeşkî. *es-Siyretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa abdu'l-Vâhid. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1976.
- Köylü, Mustafa. *İlk Dönem İslâm Eğitimi Tarihi*. İstanbul: Ensar Yay., 2017.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Muni' el-Basrî ez-Zührî el-Mekkî Ebû Abdillâh. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1968.
- İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Yamurî. *Uyûnü'l-eser fî fununi'l-meğazî ve's-şemâil ve's-siyer*. 2 Cilt. Neşir: İbrahim Muhammed Ramazan. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû'l-Kerem b. Muhammed b. Muhammed b. Abdî'l-Kerîm b. Abd'îl-Vahid b. el-Esîr eş-Şeybanî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fî*

- ma'rifeti's-sahabe*. 8 Cilt. Thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Beyrut: 1997.
- Josef Horovitz. "Alter und Ursprung des İsnad". *Der Islam: Journal of the History and Culture of the Middle East* 8/1-2 (1917).
- Muhammed b. İbn İshâk. *Kitabu's-siyer ve'l-meğâzî*. Thk. Suheyl Zekkâr. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- Muhammed b. Yusuf es-Salihî eş-Şâmî. *Sublu'l-hudâ ve'r-reşâd fî siyreti hayri'l-ibâd*. 12 Cilt. Thk. Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: 1993.
- Mohammad Mustafa Azami. *Studies in Early Hadith Literature*, 2. Baskı. Indiana: American Trust: Publications, 1978.
- Muhammed Mustafa Azami. *İlk Devir Hadis Edebiyatı*. İstanbul: 1993.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac. *el-Câmiu's-sahîh*. 3 Cilt. Thk. Muhammed Fuat Abdalbaki. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Semhûdî Nureddin Ali b. Ahmed. *Vefâü'l-vefâ bi ahhâri dâri'l-Mustafa*. 4 Cilt. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdilhamid. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1984.
- Taberânî, Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyüb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. 25 Cilt. Thk. Hamdi b. Abdi'l-Mecid es-Silefî. Kahire: Mektebetu İbn Teymiye, 1983.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmi's-Sahîh*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Uraler, Aynur. "Mâriye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 63-64. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. 3 Cilt. Thk. M. Cons. Beyrut: Dâru'l-Alemî, 1965.